

Predsjednička retorika Zorana Milanovića

Klarić, Vlatka

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:362744>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za fonetiku
Odsjek za kroatistiku

Vlatka Klarić

PREDSJEDNIČKA RETORIKA ZORANA MILANOVIĆA

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za fonetiku
Odsjek za kroatistiku

Vlatka Klarić

PREDSJEDNIČKA RETORIKA ZORANA MILANOVIĆA

Diplomski rad

Dr. sc. Gabrijela Kišiček, izv. prof.

Dr. sc. Iva Nazalević Čučević, doc.

Zagreb, rujan 2023.

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Vlatka Klarić

Naziv obaju studija: Diplomski studij fonetike (smjer Govorništvo) / Diplomski studij kroatistike (smjer Nastavnički)

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: *Predsjednička retorika Zorana Milanovića*

Naslov rada na engleskome jeziku: *Zoran Milanović's presidential rhetoric*

Datum predaje rada: 18. rujna 2023.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

Predsjednička retorika Zorana Milanovića

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Vlatka Klarić

Zagreb, rujan 2023.

Zahvala

Neizmjerne hvala mojim roditeljima, ocu Željku i majci Jasminki, koji su uvijek vjerovali u mene i bili najveća moguća podrška, ne samo za vrijeme studija, već i u svakodnevnom životu. Bez njih ne bi bilo ni mene. Hvala i mojim djedovima i bakama, bratu Dominiku i sestri Heleni te nećakinjici Viti, kao i ostatku obitelji za svu ljubav, brigu, osmijehe i strpljenje.

Hvala svim mojim prijateljima koji su obitelj. S njima je život ljepši.

Svim mojim profesorima koji su obogatili moj odgojno-obrazovni put – veliko hvala. Posebno hvala Ivi F., Dariji Š. i Vjekoslavi B. jer su rasplamsale ljubav prema kroatistici, te tako sudjelovale u izboru mogega studija. Hvala i profesorici Elenmari P. O. na akademskoj prilici.

Hvala mojim najboljim, najstručnijim i najljepšim mentoricama Gabrijeli i Ivi za sve tijekom studija – sve znanje koje su mi prenijele, svu stručnost koju imaju i žar kojim rade ono što vole. Hvala im što sam zbog njih još više zavoljela i zaljubila se u fonetiku i kroatistiku. Hvala im za sve što jesu i što će tek biti, a najviše im hvala jer ih obje mogu nazvati Čovjekom.

I za kraj, hvala mom Paulu jer je uvijek tu...

Sadržaj:

1. Uvod	6
2. Teorijski pregled.....	7
2.1. Politička retorika i argumentacija.....	9
2.2. Predsjednička retorika i argumentacija.....	12
3. Cilj i hipoteze	14
4. Korpus i metode.....	15
4.1. Korpus	15
4.2. Tekstna i govorna analiza	19
4.2.1. Argumentacija.....	19
4.2.2. Struktura govora	22
4.2.3. Stil.....	22
4.2.4. Figure	26
4.2.5. Govorna izvedba – verbalni i neverbalni aspekti.....	28
5. Biografija Zorana Milanovića	30
6. Rezultati analize	31
6.1. Argumentacija Zorana Milanovića	31
6.2. Struktura govora	32
6.3. Stilski profil Zorana Milanovića.....	34
6.4. Figure u govoru Zorana Milanovića	37
6.5. Govorna izvedba Zorana Milanovića	39
7. Zaključak	47
Literatura	50
Sažetak.....	52
Summary	53
Životopis.....	54
Prilozi.....	55

1. Uvod

Interdisciplinarni diplomski rad *Predsjednička retorika Zorana Milanovića* temelji se na stilski zanimljivim, politički neuobičajenim i retorički posebnijim govorima te izjavama predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića za vrijeme trajanja njegova predsjedničkoga mandata. Retorička osebnost, zanimljivost i posebnost Zorana Milanovića, u prvome redu kao političkog retoričara, a onda i predsjednika, motivacija su za pisanje ovoga rada.

Rad započinje teorijskim pregledom povijesti retorike od njezina nastanka do danas. Također su pobliže objašnjene politička retorika i argumentacija te predsjednička retorika i argumentacija. Nakon teorijskog pregleda, upoznavanja s osnovnim pojmovima u ovome radu, slijedi poglavlje u kojem su iznesene hipoteze te poglavlje s navedenim izjavama i govorima koji ulaze u istraživački korpus kao i metode koje su se koristile pri istraživanju. Prije rezultata istraživanja sažeto je zapisana biografija Zorana Milanovića. Istraživački dio rada temelji se na postavljenim hipotezama, a analizom su obuhvaćena četiri retorička kanona: *inventio*, *dispositio*, *elocutio* i *pronuntiatio*. Analizira se struktura predsjedničkih govora, a analizom izjava i govora donose se određeni zaključci o argumentacijskim obrascima i argumentacijskim pogreškama Zorana Milanovića te o figurama koje u istima koristi. Analizom govorne izvedbe Predsjednika, odnosno neverbalne komunikacije u njegovim javnim nastupima, uz sve prethodno navedene elemente donose se određeni zaključci o stilskom profilu te o retoričkim osobitostima predsjednika Zorana Milanovića.

2. Teorijski pregled

Retorika je nastala u vrijeme antike, već u 5. stoljeću prije Krista. Iako je retorika u svojim začecima, u doba sofista, kada su nastajale prve govorničke škole, imala poprilično negativnu reputaciju, s vremenom se to promijenilo. Stoljećima kasnije, ne samo filozofi, retoričari i političari, već vrlo vjerojatno i svaki zdravorazuman čovjek shvatio je važnost, veličinu, ali i prisutnost retorike u svakodnevnom životu.

Iako su sofisti kao učitelji retorike doprinijeli padu njezine popularnosti, unijeli su i određene temelje koji su ostali do danas. Sofisti su učili svoje učenike unaprijed pripremati odgovore na protuargumente, odnosno njihovi su učenici mogli argumentirati i zastupati obje strane, poput današnjih odvjetnika. Ono što su sofisti unijeli u retoriku, a zadržalo se do danas jesu *dissoi logo*, odnosno mogućnost da svaki argument može imati i svoj protuargument, te *kairos*, što znači da je pri analizi događaja bitno uzeti sve elemente – situaciju, okolnost i publiku. Jednako je učenje prisutno i danas – kada se promatra čiji govor, retorički istup, uvijek se u obzir uzimaju sva tri elementa, a pri pripremi odlične retorike važno je pripremiti, ili bar biti spreman odgovoriti i na protuargumente. Važnost argumentacije zagovara i sofist Protagora, koji je učio kako slab argument pretvoriti u jak, odnosno smatrao je kako svaka tema ima argument za i argument protiv što je u pripremi dobre argumentacije itekako važno. Nadalje, sofist Gorgija bio je majstor improvizacije te je njegovao retorički stil prepun figura, posebice antiteze. Osim toga, Gorgija je smatrao kako je uvijek važno procijeniti u kojoj je situaciji koji argument primjeren (*kairos*).

Nakon sofista kronološki na red dolaze grčki retoričari, a prvi takav je Demosten, prvi politički govornik u povijesti, poznat po svojim kratkim i britkim, ali iznimno uspješnim govorima. Osim Demostena, retorički je iznimno značajan i Aristotel, ne samo u grčkoj retorici, već i za retoriku općenito kada je sva svoja saznanja prenio u djelo *Retorika*. U *Retorici* je raščlanio i naveo obilježja tri osnovne vrste govorništva (deliberativno, sudsko i epideiktčko), iznio je i osnovne načine uvjeravanja (*etos*, *potos*, *logos*), vrste stilova, pravila za pisanje i izvođenje govora... Povijesni pregled retorike, bar što se tiče ovoga rada, završava rimskim govorništvom, i to najvećim govornikom cijeloga svijeta – Ciceronom, koji je, kao i Demosten, pisao govore na sudu. I u tome je, jednako kao i Demosten, bio iznimno uspješan, što potvrđuje i *Govor za Milona*, koji se smatra primjerom savršenog govora. Apsolutni učitelj retorike, Kvintilijan, koji je sva retorička saznanja spojio u dvanaest knjiga pod nazivom *Institutio oratoria*, Cicerona je smatrao idealnim govornikom.

Od Aristotelova vremena pa sve do danas cilj i svrha retorike nisu se promijenili, a to je da govornik (dobro) argumentiranim riječima slušatelja treba uvjeriti u ono što sam govornik zagovara, odnosno prikloniti slušatelja svojim stavovima koje govornik podupire valjanim argumentima.

Aristotel za retoriku kaže kako je to sposobnost teorijskog iznalaženja uvjerljivog u svakom datom slučaju (*Rhetorica* 1355b), odnosno retorikom govornik spaja svoj stav uz argumente koje iznosi i ti su argumenti potpora tom stavu.

Aristotel iznosi tri vrste govora koji se temelje na različitim vrstama slušatelja, a to su politički, sudski i epideiktički (Aristotel, *Rhetorica* 1358b). Shodno tomu Aristotel navodi i tri vrste govorništva: političko, koje se naziva i savjetodavno, sudsko te posljednje, epideiktičko govorništvo. Politički govornici, kao i svi ostali, imaju namjeru slušatelja uvjeriti u što, odnosno prikloniti slušatelja govornikovim stavovima, dati mu određene savjete zašto u što treba vjerovati, a zašto u drugo pak ne treba vjerovati. Odnosno cilj je političkog govorništva koga uvjeriti u ono što je bolje, potaknuti ga da ide prema tome, ili odvratiti drugoga od onog lošeg (Aristotel, *Rhetorica* 1358b) i političko je govorništvo usmjereno prema budućim radnjama. Kod sudskog govorništva odnosi su vrlo jasni, optuženik napada optuženoga, a optuženi se brani. Odnosno, cilj sudskog govorništva jest dokazati (ne)pravdu koja se dogodila u prošlosti. U epideiktičkom govoru nedvojbeno se koga ili što hvali, odnosno kudi, odnosno takvi govori imaju za cilj pohvaliti koga ili osramotiti (Aristotel, *Rhetorica* 1358b). Epideiktički govori su svevremeni, mogu se odnositi i na prošle radnje, ali i na sadašnje.

Prema Aristotelu postoje i tri načina uvjeravanja, a to su *etos*, *patos* i *logos*. *Etos* predstavlja osobu – govornika, čovjeka koji govori. Dakle, kada govornik uvjerava *etosom*, uvjerava svojom vjerodostojnošću i karakterom. *Patos* predstavlja publiku koja sluša govor, odnosno uvjeravanje *patosom* jest izazivanje određenih osjećaja kod publike. *Logos* predstavlja ono što govornik kaže, odnosno argumente, činjenice te logičke zaključke koje govornik iznosi. Svaki od ovih triju načina uvjeravanja pripadaju određenoj vrsti govora. Tako *etos* pripada političkom govoru, *patos* epideiktičkom govoru, a *logos* sudskom govoru. Poropat Darrer (2022) zaključuje kako je svim definicijama retorike polazište *etos*, *patos* ili *logos*, a Meyer i sur. (2008: 223) iznose kako su ti elementi „nerazdvojni i konstitutivni.“

Gabrijela Kišiček (2018: 31) u knjizi *Retorika i politika* iznosi „kako *patos* dominira u svečanim (primjerice komemorativnim) govorima, a *logos* u sudskim, tako *etos* dominira u političkom govorništvu.“ Upravo će *etos* biti predmet analize govora Predsjednika.

2.1. Politička retorika i argumentacija

Ivo Škarić (2000: 9) u knjizi *Temeljci suvremenoga govorništva* piše:

Gdje god se govori javno, govori se retorski. Takav se govor mjeri drugačijim mjerilom nego onaj privatni. U njemu je povećana društvena odgovornost izgovorene riječi u istinitosti i djelotvornosti, u društvenoj korisnosti i opravdanosti, u toleranciji i etici, u estetici i govorno-jezičnoj ispravnosti te kulturi uopće.

Dakle svaki je javni govor dio retorike, sve što se govori može se tumačiti etično, estetično, javno, usmjereno prema drugima, odnosno društvu, a cilj je retorike uvjeravanje. Slušatelj bi trebao pronaći uvjerljivo u svemu rečenome, a politički se uspjeh odražava na publici. Političar je uspješan onoliko koliko je svojim govorničkim vještinama političar djelovao na publiku kojoj govori.

Političko govorništvo, kao i retorika općenito, nastaje u antičkoj Grčkoj, a ono na čemu se politička retorika temelji jest – *etos*. Dakle uvjeravanje *etosom*, odnosno kredibilitetom govornika. Govornik svoj kredibilitet (*etos*) gradi tijekom govora, a ono što čini *etos*, odnosno vjerodostojnost govornika, Aristotel navodi kao tri osobine:

1. dobrohotnost, grč. *eunoia* – predstavlja govornikove dobre namjere;
2. mudrost, grč. *phronesis* – govornik je stručan u području u kojem govori;
3. čestitost, grč. *arete* – govornik je moralan.

Prethodno navedeno potvrđuje i Demosten, koji je bio prvi politički govornik u povijesti, a živio je u vremenu od 384. pr. Kr. do 322. pr. Kr. Demosten je, navodno, imao problema s disanjem, slab glas, mucao je – imao je sve preduvjete za biti loš govornik. No Demosten je svoj *etos* gradio na grčkim sudovima, kada je kratkim, britkim, stručnim govorima pobijedio suprotnu stranu te postao jednim od najboljih govornika.

Ono što je Demosten bio u grčkoj retorici, to je Ciceron u rimskoj, samo s više talenta. No, Ciceron je smatrao kako dobar govornik mora posjedovati nekoliko stvari te da samo prirodan talent nije dovoljan. Prije svega dobar govornik mora biti široko obrazovan, što znači da mora poznavati discipline poput prava, povijesti, ekonomije, vojske, politike, umjetnosti te poezije. Dobar govornik mora biti i duhovit, domišljat i općenito kulturna te mora imati dobru izvedbu govora. Ciceron to pobliže objašnjava nizom osobina koje dobar govornik mora posjedovati, a to su suptilnost logičara, izvedba glumca, pamćenje odvjetnika, misao filozofa, dikcija pjesnika...

Kad je riječ o političkom govorništvu, govornik tu nedvojbeno može govoriti jedino o onome što je moguće ostvarivo i onome što je nemoguće, odnosno ono što nikako nije ostvarivo. Dakle

u deliberativnom žanru političar je zainteresiran za buduće radnje. Ono što je ostvarivo, moguće, kako Aristotel (*Rhetorica*, 1359a) navodi, mora biti realno. Bit retorike jest razgovor o specifičnom (predmetu, događaju...), pri čemu se iznose propozicije i argumenti te govornik govori formalnim jezikom. Upravo su retorika i argumentacija ključne za politiku jer politika uključuje donošenje odluka koje utječu na društvo i zajednicu, a svakom je političaru bitno uvjerljivo iskomunicirati svoje ideje, stavove i ciljeve kako bi pridobili što veću podršku građana.

Kako bi svaki retoričar bio što uspješniji, potrebna mu je dobra argumentacija. Škarić (2011: 13) navodi kako je argumentacija retorički postupak kojim tvrdnja postaje slušačima zdravorazumski vrlo vjerojatnom istinom. Retoričar je uspješan onoliko koliko je (dobro) opravdao ono što je rekao i uvjerio slušače kako je to moguća istina. Odnosno dobar je govornik onaj koji nije ostavio mjesta za sumnju publike. Dakle dobar je argument onaj u kojem slušatelj ne propitkuje istinitost, već je govornik toliko dobar da je uspio uvjeriti slušatelja kako ono što je rekao i jest potencijalna istina.

Argumentacija se istražuje kao produkt, procedura i proces (prema Wenzel, 1992.). Argumentacija kao produkt propitkuje potvrđuje li premisa zaključak, odnosno konačni rezultat argumentativnog procesa, dakle analizira sam tekst. Argumentacija kao procedura odnosi se na proces razmjene argumenata, a argumentacija se razlikuje od drugih oblika izražavanja. Pri tome govornici razmišljaju kako najučinkovitije prenijeti poruku i uvjeriti publiku. Argumentacija kao proces podrazumijeva argumentaciju u svakodnevnom životu, odnosno kako je ljudi koriste u svakodnevnom govoru.

Gabrijela Kišiček (2018: 183) navodi: „Politička argumentacija koristi se za dobivanje i korištenje moći, koristi se kod kolektivnog donošenja odluka za javno dobro ili kako bi se pokrenuli pojedinci za postizanje zajedničkog cilja.“ Političar u svojem djelovanju primarno radi za dobrobit cijeloga društva. Naravno, u tom radu, posebice u demokratskom društvu, kakvo je ono Republike Hrvatske, političar mora biti spreman na nerijetke analize, oponiranja te kritiziranja riječi koje je izrekao. Stoga svatko tko misli biti uspješan političar mora ovladati argumentacijskim vještinama.

Početak svake argumentacije jest iznošenje tvrdnje, odnosno zaključka koji se podržava argumentima. Postoje četiri vrste tvrdnji, a to su: činjenična koja odgovara na pitanje *što je nešto?*; vrijednosna koja donosi sud o čemu; uzročno-posljedična koja traži uvjeravanje na temelju posljedica i odgovara na pitanje *zašto?*; politička koja odgovara na pitanje *što treba činiti?*. Nakon tvrdnje iznose se razlozi njezine valjanosti, odnosno argumenti koji podržavaju tvrdnju i oni služe kao osnova za uvjeravanje publike. Argumenti mogu sadržavati u sebi

dokaze koji su očitosti, i to mogu biti činjenice, primjeri, toposi, definicije, određene osobe kao autoriteti ili statistički podaci koji pospješuju uvjerljivost argumentacije. Sve izneseno mora biti logično, dakle logički valjani argumenti pravilno su povezani s dokazima te se lakše dolazi do zaključka. Logičke veze mogu biti: dedukcija, pri čemu se zaključuje od općeg prema pojedinačnom; indukcija, što označava zaključivanje od pojedinačnog prema općem; analogija gdje su dva pojma (dva primjera s dva područja) istovjetna na temelju sličnosti, ali u drugim svojstvima, i tu se zaključuje od pojedinačnog prema pojedinačnom; uzročno-posljedične veze u kojima se navode uzrok i potencijalna posljedica; te zaključivanje po znakovima, što je postupak izvođenja korelacija između dvije varijable u kojima se koriste očiti znakovi poput: *Čujem zvuk hodanja u štiklama po Odsječkom hodniku pa zaključujem kako je profesorica G. K. sigurno na faksu.*

Kako bi govornik pripremio dobre argumente, uvijek treba promisliti i o kontraargumentima, odnosno predvidjeti suprotne stavove. Ponudi li govornik valjane odgovore na sugovornikove kontraargumente, argumentacija govornika jača. Govornik pri argumentiranju treba biti jasan i uvjerljiv, a uvjerljivost gradi *etosom*. Naravno, argumentacija je uspješnija ako je govornik prilagodio argumente ciljanoj publici kojoj se obraća (*kairos*). I na kraju, iznošenjem dobrog zaključka, ponavljanjem glavne tvrdnje, govornik ostavlja snažan dojam na publiku.

Kako bi argumentacija retorički bila što jača, Kišiček (2018: 184) navodi kako govornik treba koristiti:

1. činjenice – provjerljive, dokazane tvrdnje;
2. argumente autoriteta – iznošenje mišljenja stručnjaka;
3. primjere – primjeri dokazuju rečeno, važni argumenti;
4. definicije – svi pojmovi rasprave trebaju biti jasno definirani;
5. analogije – „čak i figurativne analogije imaju veliku retoričku učinkovitost“ (Kišiček, 2018: 190);
6. istraživanja – sve što se potkrijepi brojkama, uvjerljivije je i vjerodostojnije (engl. *Show me the numbers!*)
7. djelovanje na emocije – „mogu biti legitimni argumenti, samo ih treba koristiti s oprezom.“ (Kišiček, 2018: 190)

2.2. Predsjednička retorika i argumentacija

Predsjednička retorika, na neki je način podvrsta političke retorike, odnosno neupitno koristi politički diskurs. Termin diskurs označava niz iskaza koji imaju značenje, snagu i utjecaj u društvenom kontekstu (Mill, prema Podboj, 2011: 3). Politički diskurs podrazumijeva diskurs u političkoj komunikaciji, odnosno o nekoj političkoj temi, odnosi se na govor političara, debate ili jednostavno diskurs koji koriste političari. Chilton ističe kako političari mogu imati određeni politički diskurs. Tako će političar odabrati određeni jezik, narječje ili dijalekt kako bi iskazao svoju političku pripadnost. Ili pak, ako političar govori određenim govorom koji je specifičan za određenu društvenu skupinu, ističe pripadnost nekom dijelu publike. Svaki je predsjednik države prvenstveno političar. Dakle svatko tko postaje predsjednikom neupitno mora biti dobar političar i odličan govornik. Ono što razlikuje jednog političara od predsjednika je i dobra, odnosno odlična retorika. Svaki je predsjednik morao doprijeti do svoje publike, u ovom slučaju birača, svojim govorima. Govori su prvo što birači primijete kod budućih predsjednika, jer političku karijeru već posjeduju i ta ih je karijera na kraju i dovela do kandidature na predsjedničkim izborima. Nakon što čuju rečeno, slušači na temelju *etos*a, odnosno kredibiliteta govornika procjenjuju koliko je vjerojatno ono što je govornik rekao i koliko je pri tome iskren. Ako je kredibilitet veći, vjerojatnost da govornik govori istinu, ali i da će činiti ono što je rekao, veća je.

Predsjednička retorika u svojoj definiciji sintetizira Škarićevo objašnjenje javnog govora. Javni govor podrazumijeva istinite, djelotvorne, korisne, opravdane, etične, estetične govorno-jezično ispravne iskaze, dakle, sve što jedan predsjednik treba posjedovati. Tako predsjednička retorika prožima i spaja deliberativni i epideiktički žanr.

Kada predsjednik govori deliberativnim žanrom, tada on savjetuje, iznosi argumente zašto je što dobro i zašto se treba podržati, odnosno zašto se s čime što se čini treba prestati i zašto se što ne treba podržati.

Epideiktički se žanr pak češće koristi u svečanim prigodama poput obilježavanja određenih dana ili protokolarnih okolnosti i takvim se govorima ističu, hvale i slave određene političke vrijednosti, poput Dana pobjede i domovinske zahvalnosti.

Sinteza tih dvaju žanrova u predsjedničkoj retorici bit će vidljiva kroz govore koji će se analizirati u radu u kojima će nerijetko biti gotovo nemoguće razlučiti pripada li govor epideiktičkom, deliberativnom ili pak obama žanrovima.

Predsjednik republike, barem u Hrvatskoj, ima visoku retoričku funkciju. Hrvatski je predsjednik službeno vrhovni zapovjednik Oružanih snaga Republike Hrvatske, no sva moć u

predsjedničkim ovlastima upravo je u – retorici! Počevši od pobjedničkog govora, zatim inauguracijskog, pa sve do govora na javnim događanjima poput prijema, konferencija, spomendana i brojnih drugih, predsjednik govorom uvijek prenosi određenu političku poruku. Nadalje, u kriznim situacijama, kao što su rat ili, ne tako davna epidemija iz 2020., predsjednička retorika je presudna kako za građane države, tako i za rješavanje međunarodne krize. Retorika je vrlo važna u diplomatskim odnosima i međunarodnim odnosima pri čemu predsjednik nerijetko uvjerava različite (političke) skupine i strane da podrže određenu politiku, te se tako postigne određeni konsenzus. Predsjednička retorika bitna je i za građane te komunikacijske stručnjake pri čemu retoričkom analizom i jedni i drugi (pr)ocjenjuju političke ciljeve, namjeru te dosljednost u komunikaciji predsjednika. I naravno, predsjednici s odličnim govorima ostaju povijesno zapamćeni jer su, poput političara Ivana Kukuljevića Sakcinskog koji je 2. svibnja 1843. u Saboru održao prvi govor na hrvatskom jeziku, ili Martina Luthera Kinga Juniora koji je zapamćen po govoru *I have a dream*, svojim govorima oblikovali naciju i promijenili povijest.

Predsjednik svojom retorikom ne predstavlja samo sebe ili svoje stavove, već cijelu +naciju, čitav narod. Stoga se za predsjednika može reći kako je, zapravo, *ogledalo naroda*, jer narod je taj koji je birao predsjednika i tada je baš ta retorika ona kakvom narod želi biti predstavljen i za koju se demokratski narod zalaže.

3. Cilj i hipoteze

Ovaj je rad usmjeren na istraživanje jezika i stila, argumentacijskih obrazaca i argumentacijskih pogrešaka te izvedbi koje čine određeni retorički profil predsjednika Zorana Milanovića. Analiziraju se četiri retorička kanona: *inventio*, *dispositio*, *elocutio* i *pronuntiatio*. Istraživanje obuhvaća analizu tekstnih i govornih elemenata Predsjednika u razdoblju od 2020. do 2023. godine. U ovom su poglavlju iznesene hipoteze diplomskoga rada. Glavna hipoteza, *Hipoteza 1*, ujedno može označavati i (jedan od) cilj(eva) ovoga rada. Analizom će se utvrditi na koje to načine, kojim figurama, rečeničnim te sintagmatskim konstrukcijama stil postaje dominantan dio retorike Zorana Milanovića. Analiza teksta provodi se na temelju transkripata odabranih govora, a analiza izvedbe, govornih te neverbalnih aspekata komunikacije provodi se na temelju audiovizualnih snimaka govora i izjava. Cilj je rada utvrditi retoričke osobitosti aktualnog Predsjednika Republike Hrvatske.

Glavna hipoteza rada je kako je stil najprepoznatljiviji dio retoričkog profila Zorana Milanovića.

HIPOTEZA 1: Najprepoznatljiviji dio retoričkog profila Zorana Milanovića je stil.

Uz glavnu hipotezu, postavljene su i dodatne hipoteze:

HIPOTEZA 2: Stil Zorana Milanovića je figurativan, a retoričke su figure originalne.

HIPOTEZA 3: Struktura je najslabiji dio retoričkog profila Zorana Milanovića.

HIPOTEZA 4: Zoran Milanović u argumentaciji diskreditira svoje političke oponente koristeći ad hominem argumente.

HIPOTEZA 5: Govorna izvedba Zorana Milanovića je vješta, fluentna i uvjerljiva.

HIPOTEZA 6: Neverbalna komunikacija Zorana Milanovića prati njegovu verbalnu komunikaciju.

Zoran Milanović u svojem govoru nerijetko koristi određene stilske figure, neuobičajene sintagme te politički atipične rečenične konstrukcije i to sve popratni odličnom govornom izvedbom. Prethodno navedena obilježja samo su neka od brojnih drugih koja sasvim opravdano nameću hipoteze ovoga diplomskog rada kako je retorički profil Zorana Milanovića poseban upravo zbog njegova stila te uvjerljive izvedbe koju prate svi aspekti neverbalne komunikacije.

4. Korpus i metode

Korpus govora i izjava koje su korištene za retoričku analizu Zorana Milanovića sastoji od pobjedničkog i inauguracijskog govora te osam govora epideiktčkog i deliberativnog žanra. Osim govora u korpusu se nalazi i deset izjava Predsjednika izgovorenih u različitim kontekstima i na različitim mjestima. Sve izjave i svi govori koji ulaze u korpus nastali su u razdoblju od 2020. do 2023., uključujući i aktualnu godinu.

U radu će analizom biti obuhvaćena četiri retorička kanona: *inventio*, *dispositio*, *elocutio* i *pronuntiatio*, odnosno analizirat će se preferirani argumentacijski obrasci i argumentacijske pogreške kojima se Predsjednik koristi, struktura govora, stil i izvedba. Analiza strukture uključivat će načine na koje kao govornik postiže naklonost i privlači pozornost, kako raspoređuje argumente i kako zaključuje. Stilske će se osobitosti govora analizirati i na temelju jezičnih osobitosti kojima se aktivira pripadnost određenome funkcionalnome stilu hrvatskoga standardnoga jezika. Analizirat će se kojim se stilskim figurama koje se tiču (morfo)sintaktičke i suprasintaktičke razine aktivira stil Zorana Milanovića. Tako će se, primjerice, analizirati stilske i značenjske implikacije obilježenoga reda riječi, raspored surečenica, stilska narav izmjenjivanja glagolskih oblika, predikata, različitih tipova rečenica te uporaba čestica. Također će se analizirati govorna izvedba Zorana Milanovića, korištenje geste, facijalne ekspresije, kinezike i ostalih neverbalnih aspekata njegovih javnih nastupa.

4.1. Korpus

Transkripti (i nazivi) većine govora preuzeti su sa službene stranice Predsjednika – *predsjednik.hr*, dok su neki govori (*Pobjednički govor*), kao i izjave, samostalno transkribirani pomoću videozapisa koji su u prilogu.

Govori aktualnog predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića:

1. Pobjednički govor Zorana Milanovića, 5. siječnja 2020. (Prilog 1.)
2. Inauguracijski govor predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića, 18. veljače 2020. (Prilog 2.)
3. Govor predsjednika Milanovića povodom krize izazvane pandemijom COVID-19, 18. ožujka 2020. (Prilog 3.)

4. Govor predsjednika Milanovića povodom Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja te 25. obljetnice VRO „Oluja“, 5. kolovoza 2020. (Prilog 4.)
5. Govor Predsjednika Republike na obilježavanju Dana Hrvatske vojske, Dana Hrvatske kopnene vojske i 30. obljetnice ustrojavanja ZNG-a, 27. svibnja 2021. (Prilog 5.)
6. Govor predsjednika Milanovića povodom Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja te 26. obljetnice VRO „Oluja“, 5. kolovoza 2021. (Prilog 6.)
7. Govor Predsjednika Republike na svečanosti otvaranja Pelješkog mosta, 26. srpnja 2022. (Prilog 7.)
8. Govor predsjednika Republike i vrhovnog zapovjednika Oružanih snaga Republike Hrvatske Zorana Milanovića na svečanom prijemu za ratne zapovjednike povodom obilježavanja Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja te 27. obljetnice VRO Oluja, 4. kolovoza 2022. (Prilog 8.)
9. Govor predsjednika Republike i vrhovnog zapovjednika Oružanih snaga Zorana Milanovića na svečanom prijemu za ratne zapovjednike povodom obilježavanja Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja te 28. obljetnice VRO Oluja, 4. kolovoza 2023. (Prilog 9.)
10. Govor predsjednika Republike Zorana Milanovića na 308. Sinjskoj alci, 6. kolovoza 2023. (Prilog 10.)

Izjave aktualnog predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića:

1. „Da, imate pravo, to je još jedna krajnje neozbiljna i alarmantna izjava, dakle, jednog predsjednika Vlade koji bi mogao objasniti uopće što to znači. Ali s obzirom da je on puzajući državni udav, ja očekujem da malo pridavi svog malog Baneta i da se tog čovjeka makne. Banožić je postao problem države. Došao je potpuno nepripremljen, neuk, i užasno agresivan, lokalni stranački gaulajter, voditi jedan od najdelikatnijih sustava u državi i surađivati sa vrhovnim zapovjednikom i biti mu i na usluzi. On radi sve suprotno. Kriminalno je najurio zapovjednika počasne zaštitne bojne u mirovinu, sad će on malo vidjeti kako se živi kad si malo sa strane u polumirovini. I to se mora ispraviti.“
(Prilog 11.)
2. „Dakle, to je službeni stav HDZ-a. Dakle, službeni stav Plamenog jazavca i to u asistenciji ovog uskršnjeg Zekanovića da sam se ja dogovorio nešto sa generalima. Pazite koja uvreda. Generalima. Dakle, pijuni, ne bilo čiji, ne Zorana Milanovića, Vaši

ili moji. Dakle, ljudi bez karaktera, bez mozga. To je Plameni jazavac rek'o za Gotovinu. Nek' dođe to u Zadar ponovit', ak' se usudi. Nek' radi sklekove pred Gotovinom. Ako može ijedan napraviti'. To je to, to je katastrofa. To je moralna katastrofa u koju nas ta banda vodi. Nemam druge riječi. Jesam šta govorio u ova dva dana? Nisam. Ono, lagano sam škrgutao zubima. Nije mi se to sve skupa sviđalo. I čekam da vidim šta će hadezejnare reći. I prvo se, ono, tremor, strah, gledaju, njuškaju... Onda gurnu ove svoje terijere sitne. Onda se Gotovina jučer, pojasni to svojim pismom. I evo ti Plamenog jazavca.“

(Prilog 12.)

3. „Idem sad malo na Brač. Idem helikopterom malo, da iživciram malog Baneta. Da me može skinut' sa sačmaricom. Idem vidjet' kako funkcionira hrvatsko ratno zrakoplovstvo. Ako nas HDZ napadne, jer ako će netko doći ove Hrvatske glave, to je HDZ. Živjeli!“

(Prilog 13.)

4. „Dobro došao u boj. Šta da ti kažem, prijatelju? Poginut ćeš, hebi ga, tako blesav kakav jesi. I to je to.“

(Prilog 14.)

5. „Kad, koja psovka? *Name one*. Napišite mi ovako u zraku. Kriptički, znakovima. Kad sam ja nekome rek'o da je smeće? Ili ono što govori Njonjo i ona ekipa u s... Kad sam ja to rek'o? Grubost je grubost. Da je ne'ko bijednik i izdajnik, pa je izdajnik je. Bijednik. To je pitanje koloraturnosti. Dakle, mislim ono, kako da kažem. Bijednik je ne'ko koga sažalijevaš. I nisam, recimo, ni'kome rek'o da je idiot. Što je granično područje. Dakle, to je ne'akva, ono krajina, recimo, u tom graničnom, ono... U tom, dakle, razgraničenju. Ali baš psovka? Nikad. No, je l' čuo nekad ne'ko da psujem u javnom prostoru? Mislim, inače dosta psujem. Mislim, ja sam odrast'o na zagrebačkim ulicama. Mislim, psuje se. Ali pazim što govorim javno. To pazim. I to nema veze s kodeksom. Pa nećeš mi, brate, ograničavat', ono, dužinu mog jezika ili jezičine ne'akvim kodeksima. Šta je to? NDH? Zna da je u NDH bilo zabranjeno pljuvati i psovati? Majke mi! Bilo je zabranjeno pljuvati. Dakle, iš'o si u ćuzu ako si pljunuo na ulicu u Zagrebu i ako si opsovao, bilo šta. Ali ubijati je bilo dopušteno. To je to. Dakle, prioriteta.“

(Prilog 15.)

6. „Nakon puno vremena, gledao sam prekjučer dramatično obraćanje ovog... Aleksandra Vučića, srpskoj javnosti, srbijanskoj javnosti putem televizije Srbije. Nešto me ponukalo da to napravim. Ja mislim da je patrijarh Čarnojević kad je selio Srbe s Kosova bio skuliraniji i prizemljeniji od drame koju je on priuštio srpskom društvu, ali to je njihov izbor. Šta da vam kažem? To je, naprosto, njihov izbor. Nešto je tamo prozivao i Plenkovića, bezveze. Dakle, oni se žele uspoređivat' s Turskom. E... Ali Turska ne želi u Europsku uniju sve je to potpuno jasno. Srbi moraju odlučit' gdje žele. Dakle, ako žele ući u Europsku uniju, sutra imat' euro. Iskreno, ja ne vidim kako oni i čime oni misle preživjet' i napredovat' iz toga. Onda će se morat' ponašat' po određenim kriterijima. Ti kriteriji će Hrvatska, ako se mene pita, i kol'ko me se pita, zagovarati i tražiti od drugih da ih poštuju.“

(Prilog 16.)

7. „Banija, Banija je bila. Ne, nije točno, za vrijeme NDH je bila Banija i nakon rata je bila Banija, a onda ste izmislili Banovinu. Doviđenja.“

(Prilog 17.)

8. „Je l' se to iz ljubavi naziva *cajke*? Ili iz želudca? Mislim, ja ne volim tu muziku. Nisam je nikad podnosio. Uvijek mi je išla na živce. Bolile su me kosti od nje, ali sad baš da bih nekome branio da to sluša, ne bih.“

(Prilog 18.)

9. „A rek'o sam vam što mislim o *cajkama*. Trebalo bi ih suzbit'. Dakle, svim legalnim sredstvima. Ja bi' im dao da pjevaju tamo. Jer, tak' i tak' imaju publiku. Pa, pol' HDZ-a to sluša. A potražnja, naravno da postoji. Oni što su žešći Hrvati, to je često zanimacija pro... hulja. Dakle, jedan veliki engleski pisac je govorio da je nacionalizam, odnosno šovinizam. On je rekao nacionalizam zadnje utočište svake hulje. *Scoundrel*. Ima toga dosta i kod nas, ali onda u slobodnim satima slušaju *cajke*. Jer to ih kulturno uzdiže. To je, naravno, istina, jer to znate jako dobro. Dakle, ne idu oni u *Jabuku*, tu iza.“

(Prilog 19.)

10. „Dakle, gledajte, ja sad k'o predsjednik. Dakle, mučim se k'o Isus da na neki način stavimo ove pokliče poput *Za dom spremni* tamo gdje im je i mjesto. A to znači sa

strane. Makni to. Nemoj radit' štetu. Ak' nisi shvatio do sad, ne mogu te preodgojit, nit imam afiniteta ni ambicija da te preodgajam. Međutim, između *Za dom spremni* i *Slava Ukrajini* nema razlike.“

(Prilog 20.)

4.2. *Tekstna i govorna analiza*

Tekstna i govorna analiza uključivat će četiri retorička kanona. Prvi je kanon *inventio* u kojem će se analizirati koji su argumenti korišteni u određenim govorima i izjavama te kako je nastao govor, proces razvijanja ideje i prikupljanja argumenata. Pokušat će se shvatiti zašto su određeni argumenti korišteni u određenim situacijama. Nakon toga slijedi *dispositio*, odnosno analizirat će se struktura govora, raspored argumenata, jesu li logično raspoređeni kako bi se postigli jasnost i cilj, te zaključak govora. Ono što je kod tekstne analize važno jest i jezični izražaj u govorima i izjavama, odnosno *elocutio*. *Elocutio* označava izbor riječi, stil, figure, bonton te jezična obilježja govornika, Predsjednika. Istraživat će se i kojim je figurama aktiviran stil Predsjednikova govora, pri čemu će se u obzir uzeti (morfo)sintaktička i suprasintaktička razina govora. I na kraju analizirat će se *pronuntiatio* – izvedba, odnosno neverbalni aspekti koje Predsjednik posjeduje pri izvođenju govora. Neverbalna komunikacija obuhvaća proksemiju, geste, facijalne ekspresije i kineziku, odnosno kako govornik koristi svoje tijelo ili glas, a ne i riječi pri komunikaciji.

4.2.1. *Argumentacija*

Argumentacija je proces u kojem govornik iznosi i brani svoj stav, mišljenje ili tvrdnju logičkim zaključivanjem, iznošenje dokaza i razloga kako bi uvjerio ciljanu publiku u rečeno. Svaka se argumentacija sastoji od nekoliko osnovnih elemenata, a to su za početak tvrdnja, zatim argumenti, nakon toga dokazi koji potvrđuju iznesene argumente te logika koja povezuje sve komponente kako bi se došlo do zaključka. Kada se iznose argumenti, obično se najprije iznose najvažniji argumenti, pa se ide prema manje važnim, a svaki argument mora podržati glavnu tvrdnju. Pri svakoj argumentaciji, uvijek je govornik taj zbog kojeg je argumentacija na kraju uspješna ili nije. O tome koliko govornik poznaje temu o kojoj govori ili tvrdnju koju treba argumentirati, ovisi (ne)uspješnost argumentacijskog čina. Svi sudionici

argumentacijskog procesa trebaju biti spremni za temu koja se argumentira. Škarić (2011: 21) objašnjava opći model argumentiranja tako da se publici predoči neka očitost, nešto što im je poznato te se logičkim vezama (dedukcija, indukcija, analogija, uzročne veze, znakovi) ta očitost poveže s tvrdnjom. Tada tvrdnja postaje jasna i prihvatljiva (Škarić, 2011: 21). S. E. Toulmin (prema Škarić, 2011: 41) ide pak korak dalje te u procesu argumentacije navodi sedam koraka. Navodi kako se prvo treba iznijeti tvrdnja, nakon koje se iznosi temelj (činjenica). Tvrdnju i temelj treba povezati neka kopča, kopča je neko načelo. Potpora kopči je obično neki podatak, nešto što je npr. zakonski propisano. Kopča je čvrsta, ako ne padne na petom koraku, na potencijalnom prigovoru, protuargumentu toj kopči. Taj prigovor kojemu je cilj pobiti kopču također ima potporu. Što je prigovor jači, to je tvrdnja slabija i obrnuto. I na kraju se određuje jakost tvrdnje s obzirom na jačinu pobijanja, a jakost može biti iskazana kroz četiri stupnja: sigurno, vjerojatno, prihvatljivo i moguće.

Škarić (prema J. Fahnestock i M. Secor, 1990) navodi četiri glavna tematska područja argumentacije:

1. prosudba o prirodi stvari – definiranje, što je nešto
2. određivanje uzročno-posljedičnih veza – zašto je nešto
3. područje vrijednosnih sudova – kakvo je nešto
4. odlučivanje za budućnost.

Odlučivanje za budućnost usmjereno je prema političkim prosudbama, jer svrha politike je savjetodavna, i stoga se pod sintagmom politička prosudba misli na odlučivanje o budućim radnjama općenito. Svrha svih izjava i govora Predsjednika je i usmjeriti građane (publiku), političke kolege na razmišljanje o budućim radnjama, o onome što im dolazi u životu, budućim političkim izborima.

Kako bi govornikova argumentacija bila što uspješnija, a on time i uvjerljiviji, govornik treba biti svjestan kako nisu svi argumenti jednako jaki. Unatoč dobroj pripremi, provjeravanju tvrdnje Toulminovim modelom argumentacije, govorniku se uvijek mogu potkrasti argumentacijske pogreške. Kada se pojave argumentacijske pogreške, one su odmah prepreka u argumentiranju, jer tada argumenti nisu više tako jaki.

Argumentacijske se pogreške kategoriziraju prema vrsti pogreške. Pogreške irelevantnosti predstavljaju pogreške koje obično završe raspravom o nečemu drugome, *skretanju s teme*. Pogreške irelevantnosti su *straw man* (proširivanje protivnikove tvrdnje, dodavanje neizrečenoga), *red herring* (protivnik se ometa uvođenjem nove teme) te *non sequitur* (izvodi se zaključak koji ne slijedi iz premisa).

Četiri su pogreške u jeziku, a to su amfibolija (nejasnoće nastaju zbog rečenične strukture), ekvivokacije (određena se riječ koristi u pogrešnom kontekstu), kompleksno pitanje (pitanje u na koje protivnika može ponuditi za njega samo negativne odgovore) te *petitito principii* (sama tvrdnja postaje argument).

Ad hominem argumenti čine skupinu argumentacijskih pogrešaka pri kojima se napada čovjeka umjesto njegovu tvrdnju. Neki od njih su i diskvalificirajući (netko je diskvalificiran na temelju npr. etničke pripadnosti), uvredljivi (direktan napad na osobu, vrijeđanje), situacijski (naziva se još i pristranosti, a govornik potiče nešto jer ima osobnu korist iz toga), *tu quoque* (nešto je opravdano jer i sugovornik to čini) te generalni *ad hominem* argument (propitkuje se nečije iskustvo i/ili stručnost). No, *ad hominem* argumenti dopustivi su kada se dokaže zašto netko nije dobar za nešto.

Sljedeću skupinu argumentacijskih pogrešaka čine *ad* argumenti. *Ad populum* (isticanje popularnoga, većina ljudi ne može biti u krivu), *ad baculum* (prijetnja se koristi kao argument), *ad misericordiam* (poziva se na suosjećanje), *ad ignorantiam* (ne postoje dokazi za suprotno mišljenje, pa se smatra kako je ovo opravdano) te *ad verecundiam* (pogrešno se koristi argument autoriteta).

Postoje i pogreške generalizacije i to su *hasty generalization* (određene osobine pripisane svima, a ne individualcima), *secundum quit* (univerzalno se pravilo primjenjuje na slučaj koji nije primjenjiv), *kockarska* pogreška (pretpostavka da će se nešto dogoditi jer se dugo nije dogodilo), nepouzdana statistika te pristranost u statistici (nešto se iznosi samo jer su rezultati dobri) i na kraju pogreške u mjerenjima (pogrešno izračunate ankete).

Kada se pogrešno procijene uzročno-posljedične veze, tada nastaju ove dvije pogreške: *post hoc ergo propter hoc* (događaji se vežu posljedično samo zato što su vremenski povezani) te *skliski teren* (unaprijed se smatra kako će određeni uzrok dovesti do negativne posljedice).

Pri analizi argumentacije procijenit će se jakost tvrdnji te koje pogreške Predsjednik ima u svojim govorima i izjavama. Analizirat će se i potreba izricanja Predsjednikova stava u govoru te koliko je dobro obavio argumentacijski proces u sebi, (Kišiček, 2021: 48) koliko je uspješno prvotno sam sebi iznio prijedlog te pokušao za njega pronaći argumente i protuargumente. U procesu argumentacije, a i pri analizi Predsjednikovih izjava i govora, neizbježan je proces vrednovanja. Analizom će se objasniti i iznijeti opširniji vrijednosni sudovi od osnovnih, dobrih ili loših.

4.2.2. *Struktura govora*

Osnovna struktura svakog govora započinje uvodom koji ima dva dijela – zaglavak i predgovor. U zaglavku govornik pozdravlja, predstavlja i oslovljava, a u predgovoru govornik stvara naklonost prema sebi (zanimljivom anegdotom, pošalicom...), iznosi temu govora i stvara zanimanje publike kojoj govori. Pri oslovljavanju govornik započinje s onima koji su mu hijerarhijski najudaljeniji (Kišiček i Stanković, 2014: 123) Govornik u uvodu obično predstavlja sebe i iznosi svrhu govora. Nakon uvoda slijedi glavni dio. Glavni dio započinje pričom, gdje se iznose problemi, odnosno objašnjava se kontekst, razlozi zašto će se govoriti o određenoj temi. U središnjem dijelu govora govornik iznosi svoje argumente, stavove ili informacije. Kada se iznesu svi argumenti, govornik može iznijeti i protuargumente ili odgovoriti na njih kako bi ojačao svoju tvrdnju i uvjerio publiku u ispravnost vlastitih stavova. U završnom dijelu govora govornik sažima ključne argumente i poruke te ponovno ističe glavnu tvrdnju. Govornik govor obično završava snažnim zaključkom kako bi ostavio snažan dojam na publiku te se zahvaljuje i ispričava publici ako za to ima potrebe. U političkom govoru govornici često djeluju na emocije publike (*pathos*) kako bi dodatno privukli pozornost publike te im je vrlo važno, gotovo najvažnije od svih govorničkih aspekata, graditi *etos*, odnosno vlastitu uvjerljivost. Govor uvijek treba biti logički i jasno strukturiran kako bi publika mogla pratiti i razumjeti poruku govornika.

4.2.3. *Stil*

Polifunkcionalnost standardnoga jezika J. Silić (2006: 36) tumači na primjeru hrvatskoga na sljedeći način: „hrvatski standardni jezik na jedan način funkcionira u znanosti, na drugi u uredu, na treći u novinama, na radiju i televiziji, na četvrti u književnosti i na peti u svakodnevnome govoru.“ Dakle, ono što je svojstveno jednom stilu, ne mora biti svojstveno drugom stilu, ili ono što je karakteristika jednog stila, u drugom stilu to može biti navedeno kao pogreška. Aristotel u svome djelu *Rhetorica* navodi kako su odlike svakoga stila: jasnoća, prikladnost, neobično izražavanje, pjesnički jezik, neobični i svakidašnji izrazi, homonimi i sinonimi, metafore... i varijacije u tim odlikama ono su što čini razliku u stilovima. Prema Kvintilijanu, stilistički postoje dvije vrste govornog stila – atički i azijski. Atički je govorni stil bio zbijen i sadržajan, dok je azijski bio „naduven i prazan“ (Kvintilijan, 1967: 527). Funkcionalnih je stilova hrvatskoga standardnoga jezika pet: znanstveni, administrativno-

poslovni, novinarsko-publicistički, književnoumjetnički te razgovorni stil. Politička bi retorika po svojoj funkciji i načinu oblikovanja teksta pripadala administrativno-poslovnom stilu. Administrativno-poslovni stil agresivan je jer se nameće ostalim funkcionalnim stilovima – najbliži je hrvatskome standardnom jeziku (Silić, 2006: 65). Imperativnost je jedna od najvažnijih značajki administrativno-poslovnoga stila, a ostale su značajke: jednostavnost, jasnoća, točnost, potpunost, ujednačenost, eksplicitnost, ekonomičnost, analitičnost, konkretnost, objektivnost, kratkoća, određenost, terminološkičnost, neemocionalnost, klišeiziranost i jezični parazitizam. Jezični parazitizam izraz je za određene riječi koje u tom stilu uz sebe nužno nameću točno određene druge riječi. Kako Silić (2006: 72) kaže: „Tim se putem krijumčare u administrativno-poslovni stil riječi koje se poput parazita prikvače uz druge.“ Tako se na riječi kao što su *sustav (sistem), ustroj, politika, režim, problem, pitanje* (Silić, 2006: 72)... dodaju riječi i nastaju izrazi poput *sustav udruženja građanja, mehanizam raspodjele sredstava...* Stilovi se dijele na nominalne i na verbalne. Kada je riječ o verbalnim stilovima, njima je svojstveno izražavanje radnje glagolima, dok je nominalnim stilovima svojstvena poraba imenica. Nominalni se temelje na opisu, a verbalni na pripovijedanju. Administrativno-poslovni stil nominalni je stil, imenski (Silić, 2006: 66). Nominalnost podrazumijeva uporabu zbirnih imenica te zamjenu samoznačnih glagola suznačnima i odglagolnim imenicama, tj. porabu glagolskih perifraza, npr. vršiti kontrolu/nadzor, biti u mogućnosti/prilici, dati ostavku/otkaz. Jednostavnost i stilska neobilježnost stila zahtijevaju porabu glagolskih oblika prezenta, perfekta i futura prvog te upućuju na nominalnost. Sadašnjost se obično izražava prezentom (to mu je primarna poraba), prošlost perfektom, a budućnost futurom prvim.

Administrativno-poslovni stil kao i svaki drugi stil ima svoju sintaksu. Rečenica je toga stila kratka i bez suvišnih opisa, čak i kad je dio perioda. Kada piše o stilu, Aristotel (*Rhetorica* 1409a) navodi i kako stil može biti periodni i kontinuirani, pri čemu je kontinuirani stil onaj koji nema kraja, beskonačan je i kao takav je rjeđe upotrebljiv. Periodni stil sastoji se od perioda, odnosno rečenica koje imaju svoj početak i kraj, i takav je stil razumljiviji te je češće korišten. Gramatički se subjekt podudara s obavijesnim subjektom, a gramatički predikat s obavijesnim predikatom. Subjekt je na prvome mjestu, a predikat na drugome mjestu, odnosno nema inverzije. Rečenice i rečenični dijelovi nižu se po logičkome načelu – kako slijede misli, tako slijede i riječi u rečenici (Silić, 2006: 73), pri čemu se u političkoj komunikaciji od toga može odstupati. J. Silić (2006: 73) smatra da je rečenični sadržaj tog stila samostalan, neovisan.

Koordinacija dominira nad subordinacijom te tako nezavisnosloženi veznici dominiraju nad zavisnosloženim.

Analizirajući govore i izjave Predsjednika, a i prema uzoru na retorički stil bivšega američkoga predsjednika Donalda Trumpa, pretpostavka je kako predsjednička retorika ponekad može pripadati i razgovornome stilu. Razgovorni je stil suprotan standardnom jeziku i kao takav on je stil koji funkcionira izvan standardnoga jezika. Razgovorni stil hrvatskoga standardnoga jezika ima elemente žargona – specijalnih jezika pojedinih socijalnih skupina ljudi (Silić, 2006: 108). Žargon se još naziva i argoom i slengom, a može pripadati raznim društvenim slojevima. Tako poseban žargon mogu imati i npr. Zagrepčani, ali i znanstvenici. Razgovorni stil podrazumijeva teme iz svakodnevnoga života, ostvaruje se bez pripreme, spontan je, neslužben i neposredan. Dakle razgovorni stil nastaje tijekom dijaloga, spontano i iskreno. Kako je razgovorni stil spontan, u njemu će se pronaći najviše ekspresivnih i emocionalno obojenih izraza, te mnoštvo neverbalnih aspekata komunikacije, poput mimika, gesta... Govornik će u razgovornome stilu rabiti kolokvijalizme, vulgarizmime, dijalektalizme, regionalizmime, barbarizmime. Razgovorni je stil i najekonomičniji, što znači kako su u njemu učestale redukcije vokala, krnji glagoli, ponekad izostavljanje (i) cijelih riječi radi bržeg izgovora, odnosno, ekonomičnost se očituje na leksičkoj, fonološkoj, morfološkoj te sintaktičkoj razini. U tom se stilu koriste *eliptične* rečenice te idiomatski izrazi poput poslovice, uzrečica, ustaljenih izreka te frazema. Kao i u administrativno-poslovnom stilu, i u razgovornom se stilu prezentom izražava sadašnjost, perfektom prošlost, a budućnost futurom prvim. Kada je riječ o zastupljenosti jednostavne i složene rečenice, u razgovornome su stilu zastupljenije jednostavne rečenice. Kada je riječ o zastupljenosti složenih rečenica – nezavisnosložene češće su nego zavisnosložene. U razgovornome stilu veznici nerijetko izostaju, a njihovu ulogu preuzimaju intonacija i stanke. Čestice u razgovornom stilu emocionalno-ekspresivnog su karaktera, a ekspresivnost je pojačana i brojnim uskličnim te upitno-poticajnim rečenicama. Ono što je karakteristično za razgovorni stil jest deprecijativan, pejorativan i vulgaran način izražavanja, pri čemu govornici koriste uvećanice, pogrđnice ili hipokoristike s izravnim značenjem. Redosljed riječi u razgovornome stilu slobodniji je i često obilježen, što znači da su subjekt i predikat razlomljeni (prednaglasnice i zanaglasnice ne stoje uz riječ na koju se vežu), a dijalog je toga stila stiliziran, kako navodi J. Silić (2006: 117–118), napominjući kako „razgovorni stil utječe najviše na književnoumjetnički i administrativno-poslovni stil, a na nj najviše nestandardni (prvenstveno lokalni) govori.“ Time se, zapravo, potvrđuje ranije rečeno – ako je što pogrešno u jednom funkcionalnom stilu, u drugome je čak i poželjno. Valja napomenuti

kako govor, posebice politički, može imati i modalne izraze, tj. kratke stereotipne komentare koji su umetnuti u rečenice (Škarić, 2000: 81), a služe za isticanje vlastite misli ili pak prikrivanje praznih mjesta u govoru. Modalni izrazi mogu i označavati stil, imati fatičnu ili populističku ulogu, biti konektori, služiti za razabiranje, imati ulogu promišljanja, označavati subjektivnost, ublažavanje, pojačavanje te kvalifikacije (Škarić, 2000: 82).

Pri analizi stila, analizira se i sintaksa. Sintaksa ili skladanja, „označuje dio gramatike u kojem se proučavaju odnosi među jedinicama u nizu, odnosno odnosi među riječima i njihovim oblicima, odnosi među spojevima riječi, odnosi među rečenicama u složenoj rečenici te odnosi među rečenicama u tekstu“ (Silić i Pranjković, 2007: 183). Dakle, sintaksa proučava spojeve riječi, sintagme, rečenice te tekst. Postoje tri odnosa među riječima – sročnost, upravljanje – jako i slabo – te pridruživanje. Članjivost rečenice je gramatičko stvojestvo pri kojem se rečenice mogu članiti na dijelove koji su međusobno u određenim gramatičkim odnosima (Silić, Pranjković, 2007: 284). Gramatički ustroj rečenice je skup odnosa među dijelovima na koje se rečenica može članiti, a ti se dijelovi nazivaju članovima rečeničnog ustrojstva (Silić i Pranjković, 2007: 284). Ono što čini rečenicu jesu rečenični dijelovi koji se dijele na samostalne i nesamostalne i oni čine funkcionalne odnose unutar rečenice. Samostalni su rečenični dijelovi predikat (glagolski i imenski), subjekt, objekt (izravni i neizravni) te priložne oznake. Glagolski predikat uvijek je sačinjen od glagola (jednostavni (jedna sastavnica) ili složeni (dvije ili više sastavnica)), a imenski predikat sastoji se od oblika glagola *biti* koji su spona ili kopula te neke imenske riječi.

Nesamostalni rečenični dijelovi stoje uz samostalne i, kao što im ime kaže, oni samostalno ne mogu biti dijelom rečenice, a to su atribut (sročni i nesročni), apozicija i predikatni proširak.

Kada je riječ o rečenici kao gramatičkoj jedinici, predikat je najvažniji rečenični član i on je jezgra gramatičkog ustrojstva rečenice. Prema gramatičkim svojstvima predikata se uvrštavaju drugi članovi u rečenicu (Silić i Pranjković, 2007: 285). Predikat opisuje što se radi. Subjekt je član rečeničnog ustrojstva koji je ovisan o predikatu, a predstavlja vršitelja radnje. Objekt je član rečeničnog ustrojstva koji *stoji nasuprot subjektu* i predstavlja predmet u vezi s kojim se radnja vrši (Silić i Pranjković, 2007: 299). Osnovni je raspored rečeničnih članova: *subjekt (S) + predikat (P) + objekt (O)*. Priložna oznaka je fakultativni član rečeničnog ustrojstva i njoj mjesto u rečenici otvara predikat, a označava različite okolnosti u kojima se vrši radnja glagola koji je u službi predikata. Objekt se uvrštava u rečenicu po glagolu (u službi predikata), a priložna oznaka po predikatu; objekt je izravna posljedica, a priložna oznaka nije i kao takva je zamjenjiva (2007: 304-305). Atribut kao nesamostalni član rečeničnoga ustrojstva nalazi se uz imensku riječ koja može biti u službi imenskoga predikata, subjekta, objekta ili priložne oznake.

Jednako kao i atribut, i apozicija može biti uz imenski predikat, subjekt, objekt, priložnu oznaku te uz imenicu koja je u službi nesročnoga atributa (ne slaže se (u potpunosti) s imenskim riječima na koje se odnosi u rodu, broju i padežu (za sročni atribut je obrnuto)) (Silić i Pranjković, 2007: 313).

Rečenica se promatra kao obavijesna jedinica jer prenosi obavijest. Rečenica kojoj je poznat kontekst naziva se iskaz (Silić i Pranjković, 2007: 282) i tada je rečenica govorna, odnosno komunikacijska jedinica. Svaka rečenica u tekstu, tj. iskaz, nosi staru, poznatu informaciju i novu, nepoznatu informaciju, i ti se dijelovi nazivaju tema i rema. U tradicionalnoj gramatici tema bi bila obavijesni subjekt, a rema obavijesni predikat. Tada je tema ono već otprije poznato, na što se ostatak iskaza nadovezuje, a rema je dio rečenice kojim se iskazuje nešto novo.

Ono što razlikuje jedan stil od drugoga, ne samo funkcionalne stilove, već stilove općenito, jest elegancija. Elegantan govor kod slušača/sugovornika stvara dojam učenosti govornika, obrazovanosti, profinjenosti, načitanosti... što znači kako je govornik odmah uvjerljiviji. Elegantan govor čine jasne, jezično ispravne riječi koje su umjereno figurativne. No, figurativnost u političkom govoru detaljnije je objašnjena u sljedećem poglavlju.

4.2.4. *Figure*

Figure su ono po čemu se stilovi razlikuju, a političarima služe za ljepši i zanimljiviji izraz. U govorništvo se figure nazivaju retoričkim figurama i one služe kako bi se nešto reklo na neobičan, nedoslovan način. Figure govoru uljepšavaju stil, te pospješuju jasnoću, emocionalnost te uvjerljivost. Prema Škariću (2000: 109) postoji šest vrsta retoričkih figura: logičke figure, tropi, figure misli, figure riječi, sintaktičke figure te morfološke, tvorbene i leksičke figure.

Logičke figure konstruiraju tok misli i posljedica su objektivnog razumijevanja poruke. Logičke figure su: najava teme, smještaj teme, razdioba, dihotomija, tvrdnja, proširenje tvrdnje, paradoks, primjer, definicija, distinkcija, popravljavanje, sjedinjenje, objašnjenje, dokaz, silogizam, entimen, sorit, analogija, indukcija, dilema, konglobacija, podatak, podatak uz navođenje izvora, pogled s druge strane, pobijanje, antiparastaza, odbijanje, zaključak i sažetak. Tropi su izrazi prenesenog značenja koji se prikazuju slikovito. Tropi su: personifikacija, katakreza, (epska) usporedba, metonimija, sinegdoha, alegorija, simbol, amblem, perifraza, sinatroizam, antonomazija, aluzija, eufemizam, onomatopeja, epitet te najčešća – metafora.

Metafora predstavlja preneseno značenje koje nije izrečeno, ali ga publika može zamisliti i razumjeti. G. Kišiček (2015) navodi kako je i sinegdoha, koja je podvrsta metonimije, uz metaforu i metonimiju, učestali trop.

Figure misli predstavljaju rečenice u kojima misao nema doslovan izričaj, ali znakovi u govoru ili tekstu pomažu u shvaćanju. Figure misli su: retorička pitanja, eksklamacija, apostrof, komunikacija, sermonicija, prozopeja, ironija, antifraza, asteizam, sarkazam, parodija, parafraza, litota, metalepsa, emfaza, hipalaga, sentencija, poslovice, epifonem, anegdota, dosjetka, parabola, pretericija, prekid, epifraza, koncesija, prolepsa, odlaganje, kolebanje, retorička skromnost, digresija, umetanje, hipotipoza, nabranje, kumulacija, amplifikacija, gradacija, antiklimaks, antiteza riječi i rečenica, epitrokazam, oksimoron, antimetabola, korekcija te slavenska antiteza. Najčešća je figura misli koja se koristi u govorima retoričko pitanje.

Figure riječi gradacijske su figure, a to su: ponavljanje, anafora, epifora, simploka, anadiploza, regresija, poliptoton, epanalepsa, etimološka figura, antanaklasa, sinonimija, pleonazam, retorička opširnost, brahilogija, rima, asonancija, aliteracija, homoteleut, apofonija, atelaža i igra riječima. Najčešće figure riječi koje se koriste u političkoj retorici jesu ponavljanje, anafora, epifora, simploka, sinonimija, pleonazam te igranje riječima.

Sintaktičke figure su one koje odstupaju od uobičajenog (standardnog) reda riječi te su to figure konstrukcije i dikcije. One su: izmjena redoslijeda riječi, inverzija, hiperbaton, hipotaksa, parataksa, asindeton, polisindeton, paralelizam, vezivanje, elipsa, upravni govor i zeugma. U političkom govoru najčešće su inverzija, asindeton te upravni govor.

Morfološke, tvorbene i leksičke figure predstavljaju neuobičajenu uporabu jezika, odnosno mogućnosti koje jezik kao sustav znakova i njihovih odnosa dopušta, ali nije primarno iskazano (Škarić, 2000: 143). Tada se takve figure karakteriziraju kao poetski izrazi. Sintaktičke su figure: figure padeža, figure odnosa ja – ti, figure glagolskim oblicima, tvorbene figure i leksičke figure. Tvorbene figure ovise o govorniku te ih on može u trenutku govorenja izmisliti, a obično je riječ o gomilanju tvorbenih morfema te korištenju augmentativa i deminutiva bez posebnoga značenja.

Analizom retoričkih figura promatrat će se morfosintaktička, sintaktička i suprasintaktička razina te kako se aktiviraju jezik i stil pomoću tih figura.

4.2.5. *Govorna izvedba – verbalni i neverbalni aspekti*

Ciceron je rekao kako su za dobrog govornika bitne tri stvari: obrazovanje, kultura i dobra izvedba, a ono što čini dobar govor jesu: izravnost, spontanost, animiranost, ekspresivnost glasa i izraza te živahan dojam komunikacije (Lucas, 2015: 244). Kada se govor napiše, on se treba i izvesti, a osim strukture i sadržaja govora, i govorna izvedba je ključna za dobrog govornika jer ona izravno djeluje na publiku, odnosno, publika reagira neposredno na govornu izvedbu (Kišiček, 2021: 121). Kada političar postane predsjednikom, prvi dojam koji se stječe o njemu kao predsjedniku upravo je onaj na temelju izvedbe pobjedničkog govora, a i grčki govornik i logograf Izokrat je davno rekao kako je govor najvažniji. U tom su trenutku prisutne apsolutno sve medijske kuće te zemlje i izravno prenose predsjednikov pobjednički govor. Postoje četiri načina izvođenja govora: čitanje iz bilježaka (radi točnosti podataka koji se iznose u govoru), recitiranje napamet naučenog teksta (može nedostajati spontanosti), improvizirani govor (govor održan bez imalo pripreme, nastao *u trenutku*) te djelomično improviziranje (govor je unaprijed pažljivo sastavljen, a izlaže se po bilješkama, pa se tekst improvizira tijekom izvođenja). Pri izvođenju govora analizom prozodijskih neverbalnih znakova promatraju se boja glasa, ritam, tempo, glasnoća, pauze, logičke stanke, dijalekt, smijeh, plač i brojni drugi (Škarić, 2000: 27). Stephen E. Lucas (2015: 244) piše kako je izlaganje pitanje neverbalne komunikacije. Neverbalna se komunikacija temelji na tome kako govornik rabi svoj glas i svoje tijelo pri prenošenju određenih poruka, odnosno promatraju se govornikova proksemija i kinezika, geste, položaj tijela, izraz lica, odjeća, vanjski izgled, glas, korištenje rekvizita... Proksemija je odnos udaljenosti sugovornika u prostoru, odnosno položaj govornika u prostoru. Edward Hall proučavao je proksemiju te je zaključio kako govornik djeluje pristupačnije publici ako joj stoji bliže, naravno, ne narušavajući intimni prostor sugovornika. Kinezika je znanost koja se bavi proučavanjem pokreta tijela kao sustavom komunikacije. Ray Birdwhistell iznio je pretpostavku kako ljudsko tijelo pokretom može odaslati preko 700 000 signala (Lucas, 2015: 254). Govornik signale može odaslati izgledom, kretnjama, gestama te pokretima lica. Kada je riječ o izgledu, govornik uvijek mora biti odjeven primjereno mjestu i situaciji u kojoj će govoriti. Njegov govor moraju pratiti kretnje njegova tijela, jer svaki pokret ili pak nekretanje iznose informacije o govorniku. Tako će noge prekrizene prema sugovorniku značiti kako je govornik zainteresiran za sugovornika, a noge prekrizene suprotno od sugovornika značit će odbijanje i nevjerovanje sugovorniku. Geste, ili pokreti rukama, tijekom izlaganja trebale bi pratiti poruku koju govornik prenosi i najbolje je ako se gestikulacija razvije sama od sebe, bez pretjeranog promišljanja inače to pređe u pretjerano mahanje rukama koje

odvlači pozornost i doprinosi dojmu nervoze govornika. Također ruke koje su prekrižene na prsima označavaju odbijanje, nevjerovanje i obranu od sugovornika, jednako kao i noge prekrižene suprotno od sugovornika. Dlanovi koji su skriveni u džepu ili iza leđa značit će neiskrenost govornika te će upućivati na laž i nervozu. S druge pak strane, ruke i dlanovi rašireni prema sugovorniku značit će iskrenost u komunikaciji, vjerovanje sugovorniku te odanost. Ono što uvijek pospješuje govornu izvedbu, jer govornika čini samouvjerenijim, jest i izravan kontakt očima, posebice kada ga govornik uputi publici nekoliko trenutaka nakon završetka govora. Kontakt očima, kao najvažniji dio govorne izvedbe, spada u područje mimike. Facijalna ekspresija uvijek iznosi emocije govornika, ali i pomaže govorniku procijeniti koliko razumljivo govori publici te sluša li ga uopće publika.

5. Biografija Zorana Milanovića

Zoran Milanović je rođen 30. listopada 1966. godine u Zagrebu, gdje je završio osnovnu i srednju školu. Godine 1990. završava diplomski studij na Pravnome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te kao odličan student dobiva Rektorovu nagradu. Iste godine sudjeluje na međunarodnom natjecanju vodećih europskih pravnih fakulteta na Međunarodnom sudu u Haagu.

Poslovni i profesionalni put započinje kao stažist na Trgovačkom sudu u Zagrebu, a 1993. godine počinje raditi u Ministarstvu vanjskih poslova Republike Hrvatske. Godine 1994. sudjeluje u mirovnoj misiji OESS-a u Azerbajdžanu, a od 1996. do 1999. radi kao savjetnik u hrvatskoj misiji pri Europskoj uniji i NATO-u u Bruxellesu. U međuvremenu je magistrirao pravo Europske unije na Flamanskom sveučilištu u Bruxellesu (V.U.B.) 1998. godine. Pomoćnik ministra vanjskih poslova Republike Hrvatske postao je 2003. godine, kada je zadužen za političku multilateralu.

Na mjesto predsjednika Socijaldemokratske partije dolazi 2007. godine kada nasljeđuje Ivicu Račana. Iste godine djeluje i kao predsjednik Nacionalnog odbora za praćenje pregovora između Republike Hrvatske i Europske unije. Godine 2008. postao je zastupnik u Hrvatskom saboru te predsjednik Kluba zastupnika SDP-a u Hrvatskom saboru, kao i član Odbora za Ustav, Poslovnik i politički ustav, što ostaje do 2011. godine.

Z. Milanović, predvođeci Kukuriku koaliciju, pobjeđuje na parlamentarnim izborima 2011. godine te postaje predsjednik desete Vlade Republike Hrvatske. Za vrijeme njegova mandata Hrvatska postaje članicom Europske unije 2013. Godine 2015. odlazi s mjesta premijera nakon parlamentarnih izbora, a 2016. godine odlazi i s mjesta predsjednika SDP-a.

U razdoblju od 2016. do 2019. posvetio se privatnom konzultantskom poslu, nakon čega se vratio u politiku i kandidirao se na izborima za predsjednika Republike Hrvatske. Dana 5. siječnja 2020. godine pobjeđuje na predsjedničkim izborima te 19. veljače 2020. godine postaje peti predsjednik Republike Hrvatske.

Zoran Milanović od 1994. godine u braku je sa Sanjom Musić Milanović, s kojom ima dvojicu sinova – Antu Jakova i Marka.

6. Rezultati analize

U ovom se poglavlju iznose rezultati analize govora i izjava Predsjednika. Analizirana je argumentacija Zorana Milanovića te se njegov argumentacijski profil usporedio sa svjetskim političarima. Nakon argumentacije izneseni su rezultati analize strukture govora. Rezultatima analize opisan je i stilski profil Zorana Milanovića te figure koje Z. Milanović koristi u svom govoru. I na kraju, izneseni su rezultati analize govorne izvedbe, odnosno neverbalni aspekti koji prevladavaju kod Zorana Milanovića te zaključci o tome razlikuju li se rezultati analize govora od rezultata analize izjava Predsjednika.

6.1. Argumentacija Zorana Milanovića

Kada se Zoran Milanović uspoređuje sa svjetskim političarima, neporecivo je vidljiva sličnost u argumentaciji s bivšim američkim predsjednikom Donaldom Trumpom. D. Trump je često koristio jednostavan jezik i ponavljao ključne fraze i poruke kako bi ih istaknuo i učinio prepoznatljivima. Jednako frazi D. Trumpa *America first!* je fraza Z. Milanovića kako svi trebaju biti *jedinstveni u različitostima*. Kao što svi znaju za frazu D. Trumpa, tako će i Z. Milanović ostati upamćen po jedinstvenosti u različitosti. Napadi na protivnike česti su u retorici obaju predsjednika. Z. Milanović je, baš poput Trumpa, poznat po oštrim kritikama i napadima na svoje političke protivnike, koje gotovo nikada ne pošteđuje. Z. Milanović, jednako Trumpu, svoje oponente diskreditira pogrdnim nadimcima kao što su *Plameni jazavac*, *Njonjo*, *Mali Bane* i brojni drugi. Z. Milanović svoje argumente prikuplja svakodnevno, a smišlja ih u trenutku govorenja jer i u izjavama na sam spomen HDZ-a, Z. Milanović već ima spremnu argument-uvredu. U argumentaciji Z. Milanovića faza *inventio* traje vrlo kratko, jer su mu neiscrpan izvor tema neprijateljski HDZ i svi ministri iz te stranke, kao i njihov predsjednik Andrej Plenković, a tu je publiku analizirao toliko dobro da svakodnevno može imati argumentacijske duele s članovima HDZ-a. Potajno to i priželjkuje.

Milanović u svojim retoričkim nastupima pažljivo bira riječi, a za svaku se svoju poruku pobrine da sigurno stigne do primatelja. U argumentacijskim istupima, kao sredstvo komunikacije nerijetko koristi upravo medije, bilo to statusima na društvenim mrežama ili pomno biranim izjavama ili jednostavno samoinicijativnim obraćanjem videoporukom javnosti na državnoj televiziji, te tako savršeno koristi sve elemente političke komunikacije po McNairu (2003). Naime, McNair (2003: 13) kao elemente političke komunikacije navodi trijadu:

političku organizaciju (stranke, vlade, javne organizacije...), medije kao savršenog posrednika između političara i građana, kao trećeg elementa političku komunikaciju.

Predsjednik u svojim javnim istupima uvijek potvrdi svoju širokoobrazovanost koristeći očitosti, poput povijesnih podataka kao što su točne godine, referirajući se na povijesne osobe, geografske lokalitete, kao u primjeru iz jednog od govora: „Ovdje u ovoj blizini odakle puše vjetar s Dinare, na lokacijama kao što je Vješić gora, Antića glavica, gdje su živote ostavljali mladi Varaždinci, Međimurci, Dalmatinci, pripadnici 7. gardijske brigade, 4. Splitske...“

Iako je zanimljiv i figurativan govornik, po nekim osobinama čak i odličan govornik, i Z. Milanoviću se znaju potkrasti argumentacijske pogreške. Prva pogreška koju Z. Milanović radi jest pogreška u jeziku, *petitio principii*, što je vidljivo u rečenici „Borio sam se za istinu, mada istina je često u oku promatrača.“, gdje sama tvrdnja postaje argument. Osim cirkularnog silogizma, Z. Milanović još ima i poneku amfiboliju, pri čemu nejasnoće nastaju zbog rečenične strukture. Pri izvođenju govora, a uglavnom ih izvodi napamet, misli mu se pomiješaju i ne izgovori sve što je htio reći na glas, ili pak umetne neku rečenicu koja razlomi glavnu misao, pa publika ne dobije sve informacije te dolazi do manjih nejasnoća. „To je patriotizam zasnovan na najvišim vrijednostima našeg Ustava i ako hoćete puke ljudskosti, a ne na mitovima, prošlim traumama i predrasudama.“ Na nekoliko je mjesta napravio pogrešku *ad misericordiam*, odnosno koristi argument sućuti: „... na koje ni sam nisam imun jer sam obično ljudsko biće.“ U svojim govorima indirektno koristi i argumente *ad baculum*, osim toga izjave Z. Milanovića su prepune *ad hominem* argumenata gdje direktno, najčešće napada predsjednika Vlade te njegove stranačke kolege. U procesu argumentiranja Z. Milanović se koristi dedukcijom i indukcijom, a sudeći po spretnosti u davanju i argumentiranju izjava, Predsjednik unaprijed razmišlja o potencijalnim protuargumentima te iste s lakoćom demantira, a ponekad, ponudi djelomičan odgovor na pitanje, protuargument, te neprimjetno promijeni temu tijekom svojega odgovora, pa sugovornik ni ne shvati kako nije dobio dovoljno iscrpan odgovor na postavljeno pitanje.

6.2. Struktura govora

U ovom će se poglavlju analizirati struktura pobjedničkog govora Zorana Milanovića (Prilog 1.). Budući da je ovo posebna vrsta govora, tako će on imati nestandardnu strukturu. Ipak, struktura će pratiti tri glavna dijela govora: uvod, izlaganje i zaključak.

Z. Milanović govor započinje oslovljavanjem, sintagmom *Dragi prijatelji* te nastavlja iskazom dobrodošlice, odnosno pozdravljanjem. Predstavljanja u tom govoru nema jer za to nema

potrebe, budući da svi okupljeni znaju tko je Zoran Milanović. Naklonost publike Z. Milanović stvara već u uvodu riječima: „... dobro došli u tvornicu pobjeda, kao što sam obećao!“ Zanimanje za temu nastavlja zahvalom biračima (za i protiv) te zahvalom protukandidatkinji. Odmah po zahvali publika negoduje, a Z. Milanović ih utišava i ističe kako se takvo uzvikivanje ne smije ponavljati, niti događati.

Glavni dio govora, odnosno priča započinje osvrtom na kampanju koja je prethodila pobjedi na predsjedničkim izborima. Važnost priče koja slijedi Z. Milanović ističe riječima: „Ovo što kažem govorim ozbiljno.“ Za početak, Z. Milanović iznosi ispriku svima koje je nenamjerno povrijedio u svom političkom djelovanju. U središnjem dijelu Z. Milanović podsjeća da je bio premijer i kako je u tom pozivu djelovao drugačije nego što će to kao predsjednik: „Ovo je crta i ja od danas, ili od sutra, radim posao i živim posao drukčije od ovoga do sada.“ U nastavku ističe kako je svjestan da postoje birači koji su glasali za njega, ali i da postoje oni suprotni, koji nisu glasali za njega. Rezimira to pozivom na prihvaćanje njegove pobjede, a kao argument iznosi (ne)brojnost hrvatskih građana. Svoj govor Z. Milanović temelji na univerzalnostima, pozivajući se na višestranačku demokraciju i ističući kako je „jedina snaga, snaga govora, snaga uvjerenosti te snaga hrvatskog Ustava“ na kojem je utemeljena država. Spominjući Ustav, Z. Milanović kao argument iznosi objektivan dokaz - očitost, dokument, što je direktni objektivni dokaz. Z. Milanović ističe kako Ustav ima „dobre i manje dobre“ stvari, ali kako je to službeni dokument, on će ga poštivati i djelovati u skladu s njim. Kao dodatnu potkrijepu iznosi i to kako ga poprilično dobro poznaje i kako će mu Ustav biti vodilja u mandatu. Eksplicitnog pobijanja u tom govoru nema.

U zaključnom dijelu novoizabrani Predsjednik najprije se zahvaljuje svim glasačima, oslovljavajući ih ponovno sa „dragi prijatelji, i dragi hrvatski građani“. Ovakvim oslovljavanjem Z. Milanović ističe jednakost svojim biračima te otvorenost u komunikaciji. Ponovno započinje kratku priču o sebi, iznosi svoje osobine, karakteristike. Nakon zahvale, sažima rečeno i ponavlja kako će djelovati jednako prema svima (univerzalnost) te kako su svi jednaki. U sažetku se Z. Milanović i ponovno ispričava svima kojima je nenamjerno nanio moralnu štetu. Modalnim izrazom *za kraj* poziva svoje kolege na proslavu, ali i jedinstvo u različitosti te ističe pozitivne strane Republike Hrvatske čime poziva i na rad prema boljim rezultatima i većem zadovoljstvu hrvatskog stanovništva. Efektnim završetkom, ponovno modalnim izrazom *i za kraj*, govori kako je svjestan svoje tijesne pobjede, ali i sretan jer je moralno pobijedio i doprinio boljitku hrvatskoga društva te ponovno poziva na slavlje riječima „radujmo se zajedno!“ I sam govor završava poklikom – „Živjeli!“ što je čest završetak u govorima Z. Milanovića. Nerijetko, umjesto poklikom, Z. Milanović svoje govore završava i

citatima poznatih hrvatskih autora, potičući tako publiku na razmišljanje, ali i postižući efektan završetak citatima poput onoga I. G. Kovačića: „Živjela Hrvatska, k'o narod silna, k'o sunce visoka!“

Iako je u retorici Z. Milanovića struktura govora najslabija, što se vidi iz priloženoga, to ne utječe na njegovu retoričku izvrsnost. Svi antički retoričari slažu se kako nije važno samo što će se reći već i kako će se to izreći (Kišiček, 2015).

6.3. Stilski profil Zorana Milanovića

Analizirajući Milanovićevu retoriku prije nego što je postao predsjednik, do 2018, G. Kišiček (2018: 128) smješta ga u skupinu političara koji imaju stil *ismijavanja protivnika* te ga opisuje kao samouvjerenoga političara, retorički vješta, sklona diskreditirati političke protivnike, kao onoga koji govori *s visoka*, podrugljivim tonom. U govorima se takva podrugljivost ne vidi, bar ne eksplicitno, jer su svi retorički dobro napisani i odlično pripremljeni te dobro uvježbani, no to će biti detaljnije analizirano u dijelu o govornoj izvedbi, a u izjavama je vidljiv podrugljiv ton, npr.: „Idem helikopterom malo, da izivciram malog Baneta.“ i „Je l' se to iz ljubavi naziva *cajke*? Ili iz želudca?“

Ono što je svakako vidljivo, je kako Z. Milanović započinje svoj govor, ustaljenim sintagmama, te u kojem smjeru ga vodi (glavna poruka i cilj govora) i kako završava svoje govore (efektni završeci u obliku poziva ili citata), što bi moglo značiti i kako je u tom aspektu Z. Milanović i pomalo predvidiv. Govor, a i predsjednički put, započeo je demokracijom, isticanjem jednakosti, bitnosti svakoga te suosjećanja političara s građanima. Međutim brojnošću govora trajanjem predsjedničkog mandata oni postaju ekskluzivni, što znači da Z. Milanović sve više napada protivnike (HDZ), neistomišljenike, pobijajući tako svoju demokratičnost.

Z. Milanović u izjavama koristi i humor, a pri tome posebno pazi na *kairos*, tj. na publiku i situaciju u kojoj se nalazi. Humor je u javnome govoru poželjan, jer su govornici koji ga koriste uspješniji. Duhovit govornik automatski je simpatičniji publici, ugodniji je i lakše će mu publika vjerovati (Kišiček, 2021: 89). Humorom se govornik približava publici i razgovor čini ugodnijim. Kad je D. Trump postao predsjednik, mnogi su njegov komunikacijski stil smatrali osvježavajućim i nekonvencionalnim u političkom kontekstu, baš kao što danas smatraju i stil Z. Milanovića, koji, kao i D. Trump, koristi humor, sarkazam i neformalni ton kako bi što jednostavnije i što široj publici prenio poruku, usp. porabu i funkciju usporedbe u primjeru:

„Dakle, gledajte, ja sad k'o predsjednik. Dakle, mučim se k'o Isus da na neki način stavimo ove pokliče poput *Za dom spremni* tamo gdje im je i mjesto.“

Stil bi se Z. Milanovića mogao opisati bahatim i agresivnim, posebice kada je u situaciji da odgovara na pitanje koje ne odobrava. Z. Milanović ne ignorira upite, ali spretno mijenja temu i razgovor usmjerava temama koje mu odgovaraju. Također Milanovićeva se agresivnost očitava i u nerijetkim vrijeđanjima opozicijske stranke, HDZ-a, njezina predsjednika, aktualnoga premijera A. Plenkovića, npr.: „Ili ono što govori Njonjo i ona ekipa u s... Kad sam ja to rek'o? Grubost je grubost.“ Z. Milanović na pitanje odgovara protupitanjem, posebice kada se osjeća napadnutim: „Kad, koja psovka?... Kad sam ja to rek'o?“

Z. Milanović u svojem govoru i izjavama posebice rabi žargonizme i izraze svojstvene zagrebačkome govoru, npr.: *zagrebački fakin*, *brate*, *jezičina*, *skuliraniji*, što su obilježja razgovornoga stila, prisutna u njegovu govoru. Milanovićev urbani zagrebački govor vidljiv je i u izjavama tipa: „Pa nećeš mi, brate, ograničavat', ono, dužinu mog jezika ili jezičine ne'akvim kodeksima.“ ili „Majke mi!“ U njegovim se izjavama mogu pronaći i engleski izrazi (*Name one*. te *Scoundrel*.), koje koristi kako bi iskazao nadmoć nad sugovornikom te kako bi se distancirao od nje. Pohvalno je to kako pri porabi tuđica nudi i objašnjenje njihova značenja na hrvatskome.

U govoru često koristi krnji infinitiv i reducira suglasnike, ne samo u izjavama već i u službenim govorima, npr.: „Pa nećeš mi, brate, ograničavat', ono, dužinu mog jezika ili jezičine ne'akvim kodeksima.“ Osim krnjeg infinitiva nerijetko reducira i broj samoglasnika, ali i suglasnika, što je vidljivo i u prethodnoj rečenici, ali i u sljedećim primjerima: *rek'o*, *suzbit'*, *ak'*, što je utjecaj razgovornoga stila. Primjer su ekonomičnosti i eliptične rečenice tipa: „U tom, dakle, razgraničenju.“ ili „Dakle, pijuni, ne bilo čiji, ne Zorana Milanovića, Vaši ili moji. Dakle, ljudi bez karaktera, bez mozga.“ U njima je razvidna elipsa predikata. Z. Milanović često rabi i modalne izraze (Škarić, 2000: 81-82), a najčešći su: „To je to.“, „Za kraj.“ i „Još jedna stvar za kraj.“, koji su u funkciji zaključivanja. Kao poštapalicu koristi „dakle“, konjunktora karakterističan pri uspostavljanju zaključnoga odnosa među rečenicama u tekstu, no Z. Milanović „dakle“ rabi kao modalni izraz, koji inače govorniku služi za prikrivanje praznih mjesta u govoru te izoštravanje misli. Kada koristi modalni izraz „ponovit ću“, Z. Milanović prisjeća se sljedeće misli, a time i pokazuje kako se prisjeća sadržaja govora i kako ne koristi dosjetke, već govor izvodi u tom trenutku, *iz glave*, a govor unaprijed pripremljen (napisan) te kako opstaje njegova govorna fluentnost.

Glagolski oblici kojima u govorima izražava sadašnjost, prošlost i budućnost jesu prezent, perfekt te futur, a prednost daje nezavisnosloženim rečenicama nad zavisnosloženim. Red je

riječi u rečenici osnovni: *subjekt, predikat* pa *objekt/priložne oznake*. Subjekt je često neizrečen, no može se odrediti prema predikatu (pretkaziv je njima), koji je gotovo uvijek glagolski. Stilski obilježen red riječi rijetko se nalazi, a rečenice su češće kratke, što je karakteristično za periodni stil. Čak i kad su rečenice duže, nisu monotone jer se njihova zanimljivost temelji na figurativnosti (prenesenom značenju, slikovitosti). Dinamičnosti u govoru Z. Milanovića doprinosi i enalaga koja je prisutna u konstrukciji rečenica, pri čemu izmjenjuje jednostavne i složene rečenice, proširene i neproširene, npr.: „Čini mi se da je samo jedan recept svugdje u svijetu: puna podrška vlasti i društva akademskoj i znanstvenoj neovisnosti te neovisnosti sudstva i medija. To je najbolja brana tiraniji.“ U rečenicama Z. Milanovića prisutna je i predikatna enalaga, odnosno konkuriranje glagolskoga i imenskoga predikata (Nazalević Čučević, 2021), npr.: „A rek'o sam vam što mislim o cajkama.“, „Pa, pol' HDZ-a to sluša.“, „Ali ubijati je bilo dopušteno.“, „I to je to.“ Rečenice često započinje konjunktivima (nezavisnosloženih) rečenica, npr.: „A rek'o sam vam što mislim o cajkama.“, „Pa, pol' HDZ-a to sluša.“, „Ali ubijati je bilo dopušteno.“, „I to je to.“, „I to mi je u ovom putu u zadnjih pola godine bio i teret.“ Uz vezničku funkciju *i* često dolazi i kao pojačajna čestica, npr.: „I znam da nisam bio svima po volji, i znam da i danas ima puno ljudi kojima nisam bio po volji i koji su htjeli da ne postanem predsjednik.“ Ono što Z. Milanović u svojem govoru posjeduje, a pripada obilježjima administrativno-poslovnog stila, jesu točnost, eksplicitnost, ekonomičnost (doslovna!), konkretnost, neemocionalnost te analitičnost. U značajke administrativno-poslovnog stila prisutne u govoru Z. Milanovića mogla bi se ubrojiti i jasnoća. Iako Škarić (2000: 88) kaže kako je jasno govorenje *doslovno* i *lako shvatljivo*, Z. Milanović kao predvodnik prenesenog (figurativnog) govorenja vrlo je lako razumljiv. Njegov je rječnik širok, a izbor riječi prikladan mjestu i vremenu izvođenja. S druge je strane raznolik te istovremeno jednostavan i tako prikladan svakome slušatelju. Da publika razumije govornika, jasno je i pri neometanome izvođenju govora od strane publike.

Na temelju deset govora i deset izjava Zorana Milanovića, razvidno je kako ne odstupa od svojeg bahatog, arogantnog stava, ali time ne samo da ostavlja dojam velikoga vođe, oštrog i žestokog protivnika, kako G. Kišiček (2018: 134) navodi, već to i jest. Jezik Z. Milanovića prepun je prenesenih značenja, vulgarizama, pohvala i pokuda – odraz je njegove dosjetljivosti i elokvencije, ali i odraz njegove zagrebačke, može se reći i prgave, osobnosti. Stručnim izrazima koje nerijetko oboji žargonizmima, pa čak i (doslovno) prostim uličnim rječnikom „Poginut ćeš, *hebi ga*, tako blesav kakav jesi.“ te atipičnom zagrebačkom upitnom zamjenicom *šta* umjesto *što*, odnosno *kaj*, Z. Milanović je pravi primjer, ali i potvrda kako se predmetna dva

funkcionalna stila hrvatskoga standardnoga jezika mogu spojiti. Tako Z. Milanović u svojem govoru spaja administrativno-poslovni stil i razgovorni stil, što implementira u onima koji su mu unaprijed priređeni. Unatoč priređenosti govora uspjeva *umetnuti* dio sebe, što je u izjavama još i više izraženo. Z. Milanović u govoru spaja i poetsko i afektivno, pri čemu kontrolira afektivnost i ne izražava se preemocionalno. Afektivnost postiže tropima i argumentacijom, a intenzitet jakim izrazima, metaforama i visokom intonacijom pri novoj misli. Rečenicama koje se lako nadovezuju jedna na drugu, osim što ostavlja dojam kako uvijek zna što će i kako reći, postiže i poetičnost.

Milanovićeva retorika nije za svakoga i ne može ju svaki politički protivnik podnijeti, rijetko koji se uspije uspješno obraniti nakon Milanovićevih riječi. No ono što ponekad postaje upitno jest razina na kojoj se ta politička retorika nalazi te izlazi izvan okvira političkog jezika i političke komunikacije? Predsjednik ponekad zaboravlja razliku između privatnog i javnog govora, kao što je vidljivo u povremenim psovkama u izjavama koje daje te u razgovornom jeziku, koji se sve češće pojavljuje u službenim govorima, a duži je vremenski period prisutan u njegovim izjavama.

6.4. Figure u govoru Zorana Milanovića

Stil Z. Milanovića obiluje figura. Kada se prisjetimo pobjedničkog govora, mogli bismo uvidjeti da je već tada bilo jasno kako će nerijetko u svojim govorima, a u izjavama još i češće, koristiti figurativnost. Stoga se bespogovorno treba složiti s G. Kišiček (2018:128) kada kaže: „Zoran Milanović što se figurativnosti tiče, zaista je bez premca u hrvatskom političkom diskursu.“ I zaista, takvo bogatsvo figura, nenadmašivo je i rijetko, ne samo u hrvatskom političkom već i u predsjedničkom diskursu. Z. Milanović u svojim govorima ima zavidan broj figura.

Najčešća je figura koju Z. Milanović koristi metafora: „mjesto pod suncem, mjesto na cesti“, „veće poluge vlasti“, čak i pobjednički govor započinje efektnom sintagmom „tvornica pobjeda“.

Z. Milanović često citira poznate hrvatske, ali i strane autore: „...kako bi Tin Ujević rekao: „Mramorna gromada, kao tamna sjena.“, već trideset godina.“, „... u kom sva blaga višnji nam Bog je d'o...“, što pokazuje njegovu načitanost. Citatima nerijetko i završava svoje govore, potičući publiku na razmišljanje efektним završetkom tipa: „Tu je tvoja zemlja, tu sagradi dom, tu je stari temelj, tu na kršu tom!“

Jedna je od jasnih figura tropa koja se pojavljuje u Milanovićevom govoru metonimija: „Ne, ne, nemojte, molim vas! Ovo smo doživjeli jednom na inauguraciji prije pet godina i nikad više. Govorio sam o zviždanju, dakle, to ne radimo“, kada tijekom izvođenja pobjedničkog govora smiruje publiku koja zviždi na spomen predsjedničkih protukandidata. Takvim činom Z. Milanović postiže retoričku skromnost jer brani protukandidate, ne veličajući toliko svoju pobjedu, ali u isto vrijeme postiže i retoričku oholost. Retoričku skromnost iskazuje i riječima: „...različitih predrasuda na koje ni sam nisam imun jer sam obično ljudsko biće.“ Rečenicom: „...predsjednik Vlade, su govorili o važnim razvojnim pitanjima, kojeg ako nisam pozdravio, pozdravljam sada, jer ne govorim iz skripte.“ također je iskazana retorička skromnost, ali ponovno i retorička bahatost, pri čemu Z. Milanović pod izlikom skromnosti, zapravo sebe hvali. U govoru rjeđe opravdava druge nego sebe. Tako se poslovicom „istina je jako često u oku promatrača“ ograđuje od potencijalnih neistina.

Z. Milanović u svojem govoru vrlo često smješta temu u kontekst o kojem govori, proširuje tvrdnje, razabire, psuje, sažima na kraju govora (modalni izraz – *ponovit ću*), a od logičkih figura u govoru prisutni su dihotomija, silogizam entimem i analogija.

Od tropa u govoru Z. Milanovića ima još i usporedbe, aluzije, katakreze i epiteta poput *sirovog nacionalizma*, aluzija, personifikacija te sinegdoha i metonimija, koje su iskazane u rečenici: „da budem uho za svakoga, baš tako, uho i glava za svakoga, a manje rame za plakanje.“

Osim retoričke skromnosti jedna je od čestih figura misli i retoričko pitanje: „Kad sam ja to rek'o?“, „Ali baš psovka?“, „Šta je to?“ Retoričkim se pitanjem Z. Milanović najčešće pokušava opravdati i obraniti, smatrajući kako je protunapad najbolja obrana. Osim u svrhu obrane retoričko pitanje koristi i kao potvrdu za svoje iskaze, pri čemu gotovo uvijek sam sebi i odgovara na pitanje: „Jesam šta govorio u ova dva dana? Nisam.“ Z. Milanović često izgovora paradoksalne rečenice te antiteze tipa: „Drukčiji smo i posebni smo, mada svaki roditelj voli misliti i govoriti svojoj djeci da su posebna i da su drukčija, a većina su u stvari obična kao skoro svi mi. Mi smo drukčija i posebna zemlja.“

Kada koristi složene rečenične konstrukcije, ponekad koristi figuru pretericije/apofaze, što znači da „se privlači pozornost slušatelja najavom da se o nečemu ne želi govoriti, ali se to što se tobože ne želi ispričati ispriča.“ (Gradečak i sur., 2019: 422) „Niti u izvršnoj vlasti, ako sam po nečemu, *neću reći* poznat jer ljudi vole sebe gledati nerealno, ali obećanja, nerealna obećanja, nikada nisam davao.“ / „Dobro je što smo od početka krizi pristupili relativno ozbiljno i što ni u jednom trenutku nismo podlegli nekim niskim, teškim osjećajima, kamoli panici, što je riječ koju uopće *ne želim* koristiti.“ Takve apofastičke konstrukcije koristi kako bi se dodatno naglasilo ono što nije dobro i istaknula neka negativna karakteristika.

Z. Milanović nerijetko i apostrofira oporbi, Andreju Plenkoviću, govori ironično, sarkastično, parodično, i to vrlo često u kontekstu HDZ-ovih članova: „I čekam da vidim šta će hadezejnare reći. I prvo se, ono, tremor, strah, gledaju, njuškaju... Onda gurnu ove svoje terijere sitne.“, „Idem sad malo na Brač. Idem helikopterom malo, da izživciram malog Baneta. Da me može skinut' sa sačmaricom. Idem vidjet' kako funkcionira hrvatsko ratno zrakoplovstvo.“, „Dobro došao u boj. Šta da ti kažem, prijatelju? Poginut ćeš, hebi ga, tako blesav kakav jesi. I to je to.“ Nabranje mu služi i kao argumentacija: „govorit ću, pitat ću, tražit ću, sugerirat ću, davat ću prijedloge...“, no onda u istoj rečenici koristi paradoks: „nadam se da neću iznevjeriti povjerenje koje ste mi dali“, što ponovno ukazuje na retoričku skromnost. Igrom riječi, ali i ponavljanjem, često spaja nekoliko retoričkih figura u jednom izrazu – kada kaže: „Brojke su brojke, ali dojam je dojam.“, spaja tri retoričke figure u jednoj rečenici – anaforu, epiforu i simploku.

Tvorbene figure augmentativ, poput žargonizma (i novotvorenice – zoranzima) *hadezejnare*, te deminutiv, poput *mali Bane*, u Milanovićevom govoru imaju funkciju legitimnih i legalnih uvreda. Strane riječi također koristi u negativnom kontekstu, kao u primjeru: „... neće biti tajnih dealova“ pri čemu *deal* označava tajne dogovore kojima se aludira na nezakonitost. Izjavljujući *Name one*. iskazuje poluprijetnju sugovorniku, jer je prethodno postavio pitanje na koje već sam zna odgovor, a rečenicom na engleskom jeziku ta prijetnja postaje ozbiljnijom i strašnijom. Kad je riječ o glagolskim figurama, Z. Milanović, posebice u izjavama, koristi imperativne u izjavnim rečenicama: „Napišite mi ovako u zraku.“ Također koristi i pripovjedački imperativ: „da vodimo dijalog“, „da poštujemo različitosti“, „moramo zaštititi“, „sjetimo se“ te „treba ponavljati“. Z. Milanović koristi i kondicional umjesto indikativa kao u primjeru: „... kako bi Tin Ujević rekao...“ Glagolima se i personificiraju pojmovi poput patriotizma. U Milanovićevom se govoru ponekad mogu pronaći glagolski eliptične rečenice (elipsa predikata), npr: „Nikako bijeg od realnosti i smokritike.“

6.5. Govorna izvedba Zorana Milanovića

Zoran Milanović od svojih političkih početaka pa do funkcije predsjednika danas, posjeduje lakoću komunikacije. U svojim govorima, i govornim izvedbama općenito, uvijek govori spontano, ističući tako svoju inteligentnost te elokventnost. Čak i ako govore uči napamet, a izvodi ih bez bilježaka, uvijek ih izvodi kao da su nastali *u trenutku*, ostavljajući dojam improvizacije i spontanosti. Takvom govornom izvedbom Z. Milanović potvrđuje Izokratove postavke kako vrhunski govornik treba znati teoriju, odnosno imati sadržajno dobar govor,

vježbati izvedbu govora te uz to sve imati i prirodan dar za izvođenje govora. Na novinarska pitanja Z. Milanović uvijek odgovara spretno i spontano, pri čemu odlično zaobilazi neželjena pitanja.

Glas Z. Milanovića je čvrst, dinamične boje i lagano hrapav, ali je uredno izbalansiran te je kao takav prihvatljiv i ugodan. Kada govori dužim rečenicama, tada Z. Milanović ima poneki šum u glasu, a grkljan mu je napet. Visina njegova glasa je srednje duboka, a na početku i na kraju rečenica (posebice dužih) ima veću visinu, što je vjerojatno posljedica udaha/izdaha. Prozodijski gledano Z. Milanović govori urbanim zagrebačkim dijalektom, koji se interferira sa štokavskim. Dikcija mu je umjerena do labava, što je posebice istaknuto u izjavama za medije, kao u primjeru: „Pa nećeš mi, brate, ograničavat', ono, dužinu mog jezika ili jezičine ne'akvim kodeksima.“ Izostavljanjem glasova govor Z. Milanovića zvuči preležerno što doprinosi razgovornome stilu i jeziku, a ne administrativno-poslovnom kojemu bi jedan predsjednik trebao težiti. Izgovornih mana u govoru Zorana Milanovića nema, logičko isticanje je dobro, a logičke stanke su česte.

Govor Z. Milanovića uvijek prate i njegovi neverbalni znakovi, što pospješuje govornu izvedbu, ali i ističe vjerodostojnost govornika. Tako Z. Milanović pri izvođenju govora svoje dlanove drži na govornici, pri čemu su na nju položeni u potpunosti (Slika 1.), odajući tako dojam smirenosti te kontroliranja situacije. Ipak, Z. Milanović češće rukama čvrsto drži rubove govornice (Slika 2.), kombinirajući ponekad prvu i drugu gestikulaciju, odnosno držeći jedan dlan na govornici, a drugim se dlanom držeći za rub govornice (Slika 3.). Tako ostavlja dojam spremne, čvrste i sigurne osobe. Rukama položenim na govornicu Z. Milanović također ostavlja ruke slobodnima te spremnima za podizanje, ili isticanje nečega prstom, bude li to potrebno, kao što je vidljivo na Slici 4.

Slika 1. Dlanovi položeni na govornicu

Slika 2. Držanje ruba govornice dlanovima

Slika 3. *Dlan na govornici, dlan na rubu govornice*

Slika 4. *Podignuti kažiprst*

Vidljivo je pak da ponekad, kada se Z. Milanović drži za rub govornice, ima kažiprste usmjerene prema publici (Slika 2.). Takvom gestom Z. Milanović ističe kako se obraća publici, kako je njegova poruka usmjerena prema slušačima, no odigne li dlanove od govornice, tada takva gesta podignutog kažiprsta (Slika 4.) ili kažiprsta usmjerenih prema publici kao u izjavama (Slika 5.) služi isticanju određenoga pojma ili vlastitoga mišljenja, što sugovorniku/slušачu može djelovati prijeteće.

Slika 5. *Kažiprsti usmjereni prema sugovornicima*

Z. Milanović u govorima dlanove nerijetko podigne, i oni su rijetko otvoreni prema njemu čime ističe važnost onoga što govori (Slika 6.), a u izjavama su oni češće otvoreni prema publici

(Slika 7.) što ukazuje na pristupačnost, odanost, iskrenost i poslušnost publici, ali i prirodnost u njegovu govoru kada dodatno objašnjava nešto, pri čemu geste prate sadržaj govora.

Slika 6. *Dlanovi okrenuti prema govorniku*

Slika 7. *Dlanovi okrenuti prema sugovornicima*

Kada želi nešto istaknuti, Z. Milanović to čini dlanovima otvorenima prema sugovornicima (Slika 7.), ali i okrenutim prema gore, ponekad dodatno ističući misao, odnosno zaključak, pokazujući prstima usmjerenima prema sugovorniku (Slika 8.).

Slika 8. *Pokazivanje kažiprstima publici*

Slika 9. *Dlanovi spojeni prstima*

Dlanovi spojeni prstima (Slika 9.) gesta je koja u govoru prati sažimanje rečenoga, ali i odaje dojam velikog mislioca, učene, načitanane osobe, što Z. Milanović uistinu i jest.

Iako govore izvodi za govornicom, jer su službeni, dok daje izjave Z. Milanović stoji na pristojnoj udaljenosti od svojih sugovornika (pola metra) poštujući tako njihov intimni prostor. Pri govoru, uvijek ima izravan kontakt očima usmjeren prema osobi kojoj govori ako odgovara na pitanja ili ističe određenu osobu, a tijekom izvođenja govora pogledom prelazi cijelu publiku, obraćajući se svima.

Slika 10. *Facijalna ekspresija Zorana Milanovića*

Mimikom, obrvama i mišićima lica, koji su uvijek napeti, Z. Milanović djeluje spremno (Slika 10.), samopouzđano, čvrsto, pomalo i arogantno (Slika 8., Slika 9. i Slika 10.), što ponekad narušava predsjedničku retoriku. Kada iskazuje negodovanje, gađenje (Slika 11.) ili neslaganje (Slika 12.) s političkim oponentima, to je razvidno iz jake facijalne ekspresije Z. Milanovića, pri čemu ponekad ostavlja i dojam kako je ljut na sugovornika.

Slika 11. *Izraz gađenja*

Slika 12. *Izraz neslaganja*

Slika 13. *Izraz čuđenja*

Slika 14. *Izraz čuđenja uz govor*

Čuđenje Z. Milanović iskazuje podizanjem ramena, kao da će uzdahnuti, te podizanjem pogleda i obrva iznad razine sugovornikovih očiju (Slika 13.), ono manje primjetno, ali opet istaknuto čuđenje iskazano je laganim nagninjanjem glave prema sugovorniku te podizanjem obrva (Slika 14.), pri čemu ne izostaju ni geste koje prate izjavu. Laganim odmicanjem gornjeg dijela tijela unazad od sugovornika (Slika 14.) osim izražavanja čuđenja, kada se Z. Milanović glavom i gornjim dijelom tijela nagne prema sugovorniku (Slika 15. i Slika 16.), želi potvrditi i dodatno naglasiti ono što govori. Takvim se nagninjanjem Z. Milanović želi približiti publici te steći povjerenje sugovornika, ali i publiku, pomalo agresivno, uvjeriti kako je ono što on govori istinito te ispravno (Slika 16.).

Slika 15. *Naglašavanje bitnoga*

Slika 16. *Agresivno isticanje bitnoga*

Slika 17. *(Pod)smijeh*

Slika 18. *Ponosan osmijeh*

Z. Milanović izjave nerijetko završava osmijehom ili djelomičnim osmijehom, ostavljajući dojam ponosa, uspjeha i slavodobitosti (Slika 18.), posebice ako je izjavom uspio diskreditirati političke protivnike te nasmijati sugovornike (Slika 17. i Slika 18.), pri čemu se nerijetko i sam glasno nasmije. Iako prethodno navedene facijalne ekspresije ponekad nisu primjerene jednom predsjedniku države, Z. Milanović svojim moćnim i glasnim glasom postiže vjerodostojnost. Kinezika Z. Milanovića, općenito položaj tijela, odaje dojam samouvjerenosti, spremnosti i umjerene ležernosti, što govori o tome kako mu je ugodno govoriti u situaciji u kojoj se nalazi i sa sugovornicima s kojima govori (Slika 19.). Ruke spuštene uz tijelo, noge lagano raširene, uspravno stajanje, lagano opuštena postura tijela ono su što čini Z. Milanovića govornikom kojemu je ugodno biti u funkciji u kojoj se nalazi (Slika 20.).

Slika 19. *Položaj tijela tijekom govora*

Slika 20. *Položaj tijela govornika*

U svojim javnim nastupima Predsjednik ne koristi rekvizite, a svojim odjevnim kombinacijama (odijelo, svečane cipele, košulje (i kravata)), koje su uvijek decentne i umjerene, iskazuje poštovanje prema mjestu, situaciji u kojoj djeluje, sugovornicima te funkciji koju trenutno obnaša.

7. Zaključak

Glavni cilj ovog rada bio je utvrditi retoričke osobitosti aktualnoga predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića. Pojava Zorana Milanovića na hrvatskoj političkoj sceni ako ništa drugo, sigurno je začudila, a onda i obogatila hrvatski politički diskurs. Z. Milanović u svojim službenim izjavama često kritizira i napada svoje političke protivnike pogrđnim nadimcima koristeći argumente *ad hominem*. No unatoč tome argumentacija mu se ne može osporiti jer gotovo uvijek kao argumente iznosi neke od očitosti i tako pokazuje svoju obrazovanost te elokventnost, a za protuargumente uvijek se vodi metodom engl. *show me the numbers*, odnosno od sugovornika traži konkretne primjere. Na napade odgovara protunapadom što je često izraženo retoričkim pitanjem, odnosno protupitanjem koje je upućeno protivniku.

Struktura je retorički najslabija u govorima Z. Milanovića, pri tome poštuje tri glavna dijela govora: uvod, izlaganje i zaključak. Svoje govore tako Z. Milanović započinje pozdravljanjem i oslovljavanjem, sintagmom *Dragi prijatelji...* Stvaranje naklonosti prema govorniku i zanimanje za temu uklapa u glavni dio govora, priču. Redoslijed u govoru je izmiješan i nepotpun, a u zaključnom dijelu govora često dva ili više puta završava govor ponavljajući modalne izraze poput *I za kraj*. Umjesto jednog poziva publici, ima ih više, a svoj efektan završetak ostvaruje ili citiranjem poznatih hrvatskih i svjetskih književnika ili poklicima poput *Živjeli!*, što upućuje na to kako mu je struktura nešto slabiji dio retorike.

Retorika Z. Milanovića temelji se na jednakosti u različitosti, te suosjećanjem s hrvatskim građanima (Hrvati u Bosni i Hercegovini), opet i često proziva političku stranku HDZ, njihove ministre te njihova predsjednika. Svojim razgovorno-administrativno-poslovnim stilom u kojem uglavnom uspješno kombinira figurativnost i jasnoću, opsežnost i sažetost rečenica, visoki i niski stil, koristeći u svom govoru rječnik široka raspona, pokazujući tako pripadnost i pristupačnost svim društvenim slojevima, Z. Milanović stvara neki svoj hibridni funkcionalni stil. Tako se u rječniku Z. Milanovića mogu pronaći riječi dostojne predsjedničke retorike, ali i žargonizmi, što ponekad uključuje i psovke. Takva raznolikost izraza dovodi do poteškoće u razlikovanju privatnog i službenog govora, što nikako nije poželjno u retorici jednog predsjednika. Z. Milanović ima stil samouvjerenog, retorički vještog političara koji je u izjavama sklon diskreditirati političke protivnike uvredama i već spomenutim argumentima *ad hominem*. No, podrugljivost je opravdana očitostima koje Z. Milanović iznosi kao argumente nakon uvreda.

Z. Milanović u svom stilu ima i elemente sarkazma te je i bahat i agresivan govornik. Žargonizmi, dijalektalizmi, spontanost, eliptične rečenice, redukcija vokala te postojanje

modalnih izraza elementi su koje Z. Milanović ima u svom govoru, a karakteristični su za razgovorni stil. Ekonomičnost izraza, jasnoća unatoč figurativnosti, standardni raspored rečeničnih dijelova (S+P+PO/O) te zanimljivost dužih rečenica obilježja su administrativno-poslovnog stila u kombinaciji s razgovornim stilom.

Jezik Z. Milanovića prepun je prenesenih značenja što se izražava u brojnosti retoričkih figura. Najčešće figure u govoru Z. Milanovića su metafora, metonimija, citati koje u govorima često koristi za efektne završetke, usporedbe, aluzije, epiteti, modalni izrazi (*za kraj, to je to*), retorička skromnost te retorička oholost koje se nerijetko isprepliću. Pojavom augmentativa i deminutiva u govoru Z. Milanovića javlja se i nova vrsta riječi – razgovorno davno nazvani *zoranzmi*. *Zoranzmi* su pogrđni izrazi koje Zoran Milanović tvori inspiriran političkim protivnicima, a jedan takav izraz je i novotvorenicica *hadezejnare*. Tako Z. Milanović u svom govoru spaja poetsko i afektivno, kontrolirajući afektivno ne izražavajući se preemocionalno. Afektivnost u svom govoru Z. Milanović postiže tropima i argumentacijom, a intenzitet jakim izrazima te metaforom. Z. Milanović rečenice u svom govoru niže jednu na drugu, postižući tako poetičnost, ali i dojam spremnosti te govorne fluentnosti. Zbog svega do sada navedenoga, moraju se priznati i potvrditi početne hipoteze kako je dominantan dio retoričkog profila Zorana Milanovića upravo – stil, koji je figurativan i ispunjen originalnim retoričkim figurama te kako Milanović diskreditira svoje političke oponente koristeći *ad hominem* argumente. Također se potvrđuju i hipoteze kako je govorna izvedba Zorana Milanovića vješta, fluentna i uvjerljiva te popraćena odličnom neverbalnom komunikacijom, a struktura govora ipak je najslabiji dio retoričkog profila Predsjednika, no i dalje je vrlo dobra.

Ono što je najveće iznenađenje, ali i ogromna prednost Milanovićevih govora je improvizacija. Ili bar dojam improvizacije koji svojom govornom izvedbom Z. Milanović ostavlja na publiku. I to odlične improvizacije! Kvintilijan je jednom rekao kako je najveća nagrada koju govornik može dobiti za sve napore tijekom obrazovanja sposobnost da se može bez pripreme govoriti (Kvintilijan, 1967: 418). Z. Milanović je u tome uspio, jer ili je toliko dobar i ozbiljan govornik da je uspio sve zavarati kako je izvedba njegova govora zaista rezultat improvizacije, ili se stvarno toliko dobro pripremio da je govore praktički naučio napamet, a pri izvedbi imao toliku spontanost da slušači mogu steći dojam kako je zapravo riječ o improvizaciji. Ono što je jako važno kod govornika i što doprinosi dojmu spontanosti i odličnog retoričkog izvođenja su i svi aspekti neverbalne komunikacije. Neverbalna komunikacija te govorna izvedba odlično prate govor Zorana Milanovića što potvrđuje i posljednju hipotezu. Z. Milanović sve govore izvodi bez dodatnih pomagala kao što su bilješke ili u cijelosti napisan govor, što mu ostavlja dosta prostora za dobru neverbalnu komunikaciju. Poštivanjem sugovornikova osobnoga prostora,

pravila proksemije, odmjerenih gesta te mimika koje uvijek odaju dojam spremnosti, samopouzdanja te čvrstoće, a ponekad i arogantnosti, Z. Milanovića čine dobrim govornikom. Biti dobrim govornikom znači imati dobru retoriku, a kako Kišiček (2018: 199) kaže *dobra retorika stvara dobrog političara, a dobri političari stvaraju dobro društvo*, što je u konačnici i svrha politike.

Literatura

1. Aristotel (1989). *Retorika*. (preveo: Marko Višić) Zagreb: Naprijed.
2. Badurina, Lada (2013). Red sastavnica na razini složene rečenice i teksta. *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/2. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/173967> (pristupljeno: 13. rujna 2023).
3. Blagus Bartolec, Goranka (2017). Glagolske kolokacije u administrativnome funkcionalnom stilu. *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 43/2. Zagreb.
4. Ciceron, Marko Tulije. (2002). *O govorniku*. Zagreb: Matica hrvatska.
5. Čužić, Tomislav (2015). Sintaktički (i suprasintaktički) aspekti pravopisne norme. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 41 No. 2. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/220891> (pristupljeno: 10. rujna 2023.)
6. Fahnestock, Jeanne (2011). *Rhetorical Style. The Uses of Language in Persuasion*. Oxford: Oxford University Press.
7. Fahnestock, Jeanne; Secor, Marie (1990). *A Rhetoric of Argument*. New York: McGraw-Hill.
8. Gradečak, Tanja; Kružić, Barbara; Vančura, Alma (2019). Apofastičke konstrukcije u hrvatskom jeziku na razmeđu između retorike i sintakse. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 42 No. 2. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/334053> (pristupljeno: 15. rujna 2023.)
9. Kišiček, Gabrijela (2015). Figurativnost u retorici – klasični i suvremeni pogledi. *Svijet stila, stanja stilistike*, Zbornik radova. Zagreb: stilistika.org, 120 – 140. URL: <https://stilistika.org/kisicek> (pristupljeno: 10. rujna 2023).
10. Kišiček, Gabrijela (2021). *Homo politicus*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
11. Kišiček, Gabrijela (2018). *Retorika i politika*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
12. Kišiček, Gabrijela; Stanković, Davor (2014). *Retorika i društvo*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
13. Kvintilijan, Marko Fabije (1967): *Obrazovanje govornika, odabrane strane*. Sa latinskog preveo, predgovor i komentar napravio Petar Pejčinović, Sarajevo: Veselin Masleša.
14. Lucas, E. Stephen (2010). *Umijeće javnog govora*. Zagreb: MATE d.o.o.
15. Marčec, Ines (2021). *Gramatički i komunikacijski redoslijed rečeničkih komponenata u hrvatskom jeziku*. Diplomski rad. Mjesto: Sveučilište u Rijeci, Filozoski fakultet.
16. Meyer, Michel; Carrilho, Manuel Maria; Timmermans, Benoît (2008). *Povijest retorike od Grka do naših dana*. Zagreb: Disput.

17. McNair, Brian (2003). *Uvod u političku komunikaciju*. Preveo: D. Stipetić. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
18. Nazalević Čučević, Iva (2021). Jezik u filmu „H-8...“. *Hrvatski jezik 1950-ih*, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 70. obljetnice Katedre za hrvatski standardni jezik Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu održanoga 13. prosinca 2019. Zagreb: stilistika.org, 253 – 278. URL: <https://stilistika.org/jezik-u-filmu-h-8-1958> (pristupljeno: 21. rujna 2023).
19. Nazalević Čučević, Iva; Belaj, Branimir (2018). Sintaktičko-semantički status egzistencijalnih glagola biti, imati i trebati. *CROATICA*, Zagreb, XLII 62, 179 – 205.
20. Pletikos Olof, Elenmari; Poropat Darrer, Jagoda; Vlašić Duić, Jelena (2021). Intonacije u političkim govorima. *Jezik u digitalnom okruženju*. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga skupa Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku održanoga od 9. do 11. rujna 2021. u Osijeku. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 110 – 111.
21. Podboj, Martina (2011). Manipulacija u političkom diskursu – kritički pristup. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis*, Vol 5. No. 5. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/121498> (pristupljeno: 10. rujna 2023.)
22. Poropat Darrer, Jagoda (2022). *Predsjednička retorika u Hrvatskoj*. Doktorski rad. Mjesto: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
23. Pranjković, Ivo (2011). Red riječi. *Sintaksa hrvatskoga jezika / Književnost i kultura osamdesetih*, Zbornik radova 39. seminara Zagrebačke slavističke škole, Zagreb: Filozofski fakultet, 23 – 34.
24. Pranjković, Ivo; Silić, Josip (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
25. Silić, Josip (2006). *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
26. Silić, Josip (1984). *Od rečenice do teksta: Teoretsko metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
27. Škarić, Ivo (2011). *Argumentacija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
28. Škarić, Ivo (1981). Poetsko i afektivno u govoru. *Umjetnost riječi*, br. 2. URL: <https://stilistika.org/poetsko-i-afektivno-u-govoru> (pristupljeno: 16. 9. 2023.)
29. Škarić, Ivo (2000). *Temeljci suvremenog govorništva*. Zagreb: Školska knjiga.

Sažetak

Retorika podrazumijeva svaki javni govor, a od njenih početaka u 5. st. pr. Kr., pa sve do danas, vremena moderne politike, ostala je najvažnija vještina političara. Cilj rada bio je analizirati predsjedničku retoriku Zorana Milanovića. Analizom su obuhvaćena četiri retorička kanona: *inventio*, *dispositio*, *elocutio* i *pronuntiatio*. Analizira se struktura govora, stilske osobitosti i figure koje su korištene, odnosno preferirani argumentacijski obrasci, ali i argumentacijske pogreške koje Predsjednik koristi te jezične osobitosti i pripadnost određenom funkcionalnom stilu hrvatskoga standardnoga jezika. Stilske se figure analiziraju i na (morfo)sintakstičkoj i suprasintakstičkoj razini te se analizira kako se aktivira stil Zorana Milanovića. Analiziraju se i stilske i značenjske implikacije obilježenoga reda riječi, raspored surečenica, uporaba glagolskih oblika, predikata te određenih tipova rečenica. Pomoću videoisječaka deset izjava i deset govora nastalih od 2020. do 2023. analizirana je govorna izvedba te neverbalna komunikacija Zorana Milanovića. Analiza je pokazala kako je stil zaista najprepoznatljiviji dio predsjedničke retorike Zorana Milanovića. Stil Zorana Milanovića je figurativan, argumentacijom diskreditira političke oponente, a govorna izvedba je vješta, uvjerljiva i fluentna te popraćena dobrom neverbalnom komunikacijom.

Ključne riječi: politika, retorika, sintaksa, (ne)verbalna komunikacija, Zoran Milanović

Summary

Rhetoric encompasses every public speech, and from its beginnings in the 5th century BC to the present day, the era of modern politics, it has remained the most important skill of politicians. The aim of this study is to analyze the presidential rhetoric of Zoran Milanović. The analysis covered four rhetorical canons: *inventio*, *dispositio*, *elocutio* and *pronuntiatio*. It examined the structure of the speech, stylistic peculiarities, and the figures of speech used, as well as the preferred argumentative patterns and the argumentative mistakes made by the President. It also looked into linguistic peculiarities and the affiliation with a specific functional style of the Croatian standard language. Stylistic figures were analyzed at both the (morpho)syntactic and suprasyntactic levels, and it explored how Zoran Milanović's style is activated. The study also analyzed the stylistic and semantic implications of word order, the arrangement of clauses, the use of verb forms, predicates, and certain types of sentences. Using video clips of ten statements and ten speeches made from 2020 to 2023, the study examined Zoran Milanović's speech performance and nonverbal communication. The analysis demonstrated that style is indeed a the most recognizable aspect of Zoran Milanović's presidential rhetoric. Z. Milanović's style is figurative, using argumentation to discredit political opponents, and his speech performance is skillful, persuasive and fluent, accompanied by strong nonverbal communication.

Keywords: politics, rhetoric, syntax, (non)verbal communication, Zoran Milanović

Životopis

Vlatka Klarić rođena je 17. ožujka 1998. u Novoj Gradišci. Osnovnu školu završava u Gornjim Bogičevcima te Okučanima. Po završetku Opće gimnazije u Novoj Gradišci upisuje kroatistiku i bohemistiku na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te 2021. godine stječe naziv sveučilišne prvostupnice bohemistike i kroatistike. Diplomski studij nastavlja na istome Fakultetu te uz kroatistiku (nastavnički smjer) odabire fonetiku (smjer govorništvo). U izvedbi Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu sudjelovala je na projektima *Subjektifikacija i intersubjektifikacija u hrvatskim jezičnim varijetetima* na Odsjeku za kroatistiku te *Rhetoric for Inovative Education (RHEFINE)* na Odsjeku za fonetiku. Bila je i demonstratorica na kolegiju *Govorničke vrste*, Odsjeka za fonetiku na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Aktivno radi kao lektor u prevoditeljskoj tvrtci i predavač, pri čemu vodi pripreme za ispit iz Hrvatskoga jezika na državnoj maturi te podučava hrvatskome jeziku.

Prilozi

Prilog 1.

Pobjednički govor Zorana Milanovića, 5. siječnja 2020.

„Dragi prijatelji, dobro došli u tvornicu pobjeda, kao što sam obećao!

Hvala svima, hvala onima koji su me podržali i onima koji me nisu podržali. Hvala mojoj protukandidatkinji Kolindi Grabar-Kitarović. Kampanja je... (*Publika počinje negativno skandirati.*) Ne, ne, ne. Ne i ne. Ovo smo doživjeli jednom na inauguraciji prije pet godina, i nikad više! Govorio sam o zviždanju, dakle to ne radimo. Ovo što kažem govorim ozbiljno. Kampanja je bila teška, duga, nije uvijek bila korektna. Međutim, to je tako. Politika je strastven posao, pun ljubavi, katkad i netrpeljivosti. I ja sam se u to davao i dajem se u potpunosti. Ako sam bilo koga previše nagazio, ako sam rekao neku neistinu, to nije bilo namjerno. Ovo je trenutak u kojem želim da se podvuče crta i ja od danas, ili od sutra, radim posao i živim posao drukčije od ovoga do sada. Hrvatski građani su me izabrali za Predsjednika Hrvatske Republike, naše Republike svih građana, Hrvata i onih koji to nisu. I sretan sam zbog toga! U životu sam i u političkom radu radio i neke druge stvari, bio sam hrvatski premijer. I to mi je u ovom putu u zadnjih pola godine bio i teret. Borio sam se za istinu, mada je istina je vrlo često u oku promatrača. Brojke su brojke, ali dojam je dojam. I znam da nisam bio svima po volji, i znam da i danas ima puno ljudi kojima nisam bio po volji i koji su htjeli da ne postanem predsjednik. S time moramo živjeti i nastaviti živjeti dalje jer nas ima premalo i nismo dovoljno uspješni i ne rastemo dovoljno jakim ritmom da bismo se dijelili na ovakav način. Kada govorim o podjelama i o jedinstvu, od mene nećete čuti niti slušati sladunjave priče o zajedništvu, ljudi se razlikuju. Međutim, ono na čemu ću inzistirati, ono za što ću se truditi je da nikoga bez potrebe ili namjerno ne povrijedim, da budem uho za svakoga, baš tako, uho i glava za svakoga, a manje rame za plakanje. Da vodimo dijalog svjesni da nas ima različitih, iz raznih familija, raznog odgoja, različitih pogleda na svijet, različitih predrasuda, na koje ni sam nisam imun jer sam obično ljudsko biće. I kao takav... Onakav kakav sam bio u kampanji, bit ću i predsjednik. Ništa se neće promijeniti. Govorit ću, pitat ću, tražit ću, sugerirat ću, davat ću prijedloge i nadam se da neću iznevjeriti povjerenje koje ste mi dali. To je veliko obećanje, jer ponovit ću ovo četiri miliona što nas ima, traži svoje mjesto pod suncem, svoje mjesto na cesti kojom se krećemo, na kojoj živimo, u domovima u kojima živimo, mjesto u Europi koja je i dalje, usprkos svemu, i svim problemima koje ima najljepše mjesto i najljepši kontinent za život i mi smo dio tog kontinenta, najmirniji projekt u kojem Hrvatska mora naći svoje mjesto i interes. To

za sada ne ide kako smo očekivali, ali nade ima i to jako puno i ja vjerujem da ćemo u tome biti uspješni i sa svakim tko bude na izvršnoj vlasti, tko bude stvarno vodio ovu zemlju, jer ja znam šta je to, surađivat ću. Nemam iluzija, nemam pretenzija na velevlast, znam šta predsjednik može, znam šta ne može, i nikako ne smije i o tome sam govorio u ovoj kampanji. Neće biti zapletništva, neće biti spletki, neće biti tajnih dilova i poslova, za mene će, dopalo se to svima ili ne, sve stranke na onoj formalnoj, zakonskoj razini biti iste jer stranke postoje mi smo višestranačka parlamentarna demokracija. Nije savršeno, ali boljeg od toga nema. Sve drugo je put u autokraciju i raniju samovolju, otimačinu i predsjednik republike tome mora biti brana, čvrst zid preko kojeg se ne može prijeći nikakvim strojem i nikakvim tenkom. Jedina snaga je snaga govora, snaga uvjerenosti, snaga hrvatskog Ustava koji je društveni dogovor u kojem ima stvari koje su dobre i manje dobre, ali dok stoje u njemu, njega se treba poštovati. Ja ga neću svakom prigodom držati ispred sebe da ostavim bolji dojam, ali jako dobro ga poznam, i njegov duh i njegovo slovo će mi biti vodilja, to je sve, to je najbitnije.

Dragi prijatelji, i dragi hrvatski građani, jer ovdje nas je tisuću ili možda malo više, a na ovim je izborima glasalo dva miliona ili više ljudi, još jednom hvala svima!

Mjerite me od prvog dana, od velikih obećanja nisam, niti sam ikad bio. Niti u izvršnoj vlasti, ako sam po nečemu, neću reći poznat jer ljudi vole sebe gledati nerealno, ali obećanja, nerealna obećanja, nikada nisam davao. Ni kada sam išao, stremio i držao veće poluge vlasti, da upotrijebim tu nepopularnu izreku, sad je drukčije.

Još jednom, neću dijeliti hrvatske građane po onim stvarima koje ih bole, na koje su osjetljivi i na koje imaju, naprosto, nisku razinu tolerancije. Neke stvari se možda ne trebaju reći, ili se trebaju reći drukčije, i ja sam to u svom iskustvu i u svom političkom putu jako osjetio. Ponekad sam znao napraviti štetu ljudima, a da toga nisam bio niti svjestan. Mislim na moralnu štetu, mislim na njihove osjećaje. Za kraj, neka znaju da ti nikada nije bilo namjerno, ali takav je posao i takav je način života, politika. I želim vam da se dobro i umjereno i trezveno zabavite, da proslavimo... Ne, ovo nije najava prohibicije, ako ste mislili, to sigurno ne... da proslavimo ovo na jedan lijep, civiliziran način, da poštujemo različitosti, da budemo jedinstveni u različitosti, jedna mala, ali žilava, moćna i vedra nacija i tako dah, po dah, osmijeh, po osmijeh, događaj, po događaj, polako, ali stalno, neprestano prema boljim rezultatima i prema većem zadovoljstvu ljudi koji žive u Hrvatskoj.

I za kraj, zaista za sam kraj, ako je ova moja, ako je ova moja tijesna, ali poštena i jasna pobjeda unijela malo vjere i malo duha u ovo naše društvo i među ove naše ljude, ja sam sretan čovjek i radujmo se zajedno! Živjeli!“

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=2QluZ5MW6uE>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 2.

Inauguracijski govor predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića, 18. veljače 2020.

„Poštovane građanke i građani Republike Hrvatske,

Poštovana predsjednice Grabar Kitarović,

Poštovani predsjedniče Hrvatskog Sabora,

Poštovani predsjedniče hrvatske Vlade,

Poštovani gospodine Mesiću,

Poštovani gospodine Josipoviću,

Dragi prijatelji.

Jedan od, po mom mišljenju, vodećih mislilaca današnjice ovih je dana rekao da se budućnost prave demokracije može osigurati samo tako da se istinu sačuva neovisnom o željama većine birača, kao i želju većine birača neovisnom od istine. Izbori nisu metoda za pronalaženje istine. Izbori su metoda za postizanje mirnog kompromisa između suprotstavljenih želja različitih ljudi.

Većina birača ili većina narodnih zastupnika može, primjerice, izglasati odluku da ne postoji problem klimatskih promjena ili da to uopće nije problem, ali to neće promijeniti istinu da taj problem – postoji. Jedno je istina, a drugo je legitimna politička volja da se s tom istinom učini nešto ili da se ne učini ništa. Istina nije pitanje želje naroda.

Kako da održimo razdvojenima istinu i želju, naročito danas kad tehnologija, uz sve svoje dominantne pozitivne aspekte, uvelike olakšava manipulaciju ljudskom željom? Čini mi se da je samo jedan recept svugdje u svijetu: puna podrška vlasti i društva akademskoj i znanstvenoj neovisnosti te neovisnosti sudstva i medija. To je najbolja brana tiraniji.

Znanstvena zajednica, sudstvo i mediji moraju, pak, neprestano raditi na usavršavanju mehanizama za borbu protiv korupcije i pogrešaka u vlastitim redovima. Smatram, dakle, da su zaštita i promicanje neovisnosti sudstva, medija i znanosti najvažniji sadržaj načelne ustavne formulacije o odgovornosti predsjednika Republike za stabilnost državne vlasti.

Kad je riječ o područjima izravne nadležnosti ili sunadležnosti predsjednika Republike, ali i općenito, ne kanim biti korektivni nego – konstruktivni faktor. Prema mom shvaćanju, upravo to proizlazi iz duha našeg Ustava. Bit ću predan, prije svega, onim elementima obrane i nacionalne sigurnosti koji otvaraju mogućnosti iskoraka, kako u pogledu profesionalnih

dosega i obrazovanja, tako i u pogledu stupnja transparentnosti tih važnih i osjetljivih sustava. U vanjskoj politici fokusirat ću se, također, na one točke na kojima se može graditi suradnja i prosperitet. Nema dvojbe da takvih točaka ima neusporedivo više od onih koje nas udaljavaju i od susjeda i od svijeta, čak i kad su posrijedi države s kojima imamo najviše neriješenih pitanja.

Dame i gospodo,

molim unaprijed zrno razumijevanja za svoje greške, jer te greške nikad neće biti namjerne, nikad nisu bile namjerne. Uložiti ću sve što imam i sve što znam da iz tog zrna izraste predsjednički mandat koji će biti na korist europskoj Hrvatskoj i svim njezinim građanima.

Pritom ne pristajem na to da je greška kad se razilazimo u mišljenjima i stavovima. Greška je kad zbog razilaženja u stavovima jedni drugima dovodimo u sumnju motivaciju i patriotizam. Svakoga dana borit ću se da tu lošu praksu da se za podršku građana u prokazivanju te štetne prakse koja nas prati, kao, kako bi Tin Ujević rekao: „Mramorna gromada, kao tamna sjena.“, već trideset godina. Učinit ću sve da to prestane.

Patriotizam je, za razliku od sirovog nacionalizma, kritička privrženost i negacija isključivosti. Patriotizam je stalno i uporno nastojanje na afirmaciji onih aspekata državnosti koji su naše društvo i naše živote učinili – i čine – boljima, slobodnijima, sadržajnijima, nadahnutijima. Što bude širi i nijansiraniji taj spektar privrženosti Hrvatskoj, to će naša zemlja, vjerujem, biti sretnije mjesto za život.

Patriotizam, naravno, podrazumijeva neizbrisivo sjećanje i vječnu zahvalnost muškarcima, ženama i djeci koji su poginuli i koji su patili za našu slobodu u Domovinskom ratu, kao i u antifašističkoj borbi u Drugom svjetskom ratu. Patriotizam je i svijest o trijumfalističkim posrnućima koja su, nažalost, pratila naše pobjede u ratovima, pri čemu ne treba uspoređivati ili izjednačavati ta posrnuća.

Ratovi su gotovi. Danas je naša obaveza i odgovornost u tome da se ni jedan građanin naše države ne osjeća ustrašenim, diskriminiranim ili na bilo koji način isključenim zbog činjenice da je – drukčija ili drukčiji. Kad kažem drukčija, mislim i – slabija, i to prema više kriterija: rodnom, nacionalnom, socijalnom, vjerskom, seksualnom, radnom, dobnom. To je patriotizam zasnovan na najvišim vrijednostima našeg Ustava i ako hoćete puke ljudskosti, a ne na mitovima, prošlim traumama i predrasudama.

Naša budućnost ovisi, ponajprije, o kvaliteti školovanja i o aktivnoj vjeri u to da je znanje ključ ispunjenijeg i uspješnijeg života. Hrvatska je danas usprkos svemu ipak dovoljno imućna i zrela i iskusna da može obrazovanje na svim razinama učiniti dostupnim svim ljudima, bez obzira opet na njihov socijalni status, nacionalnost ili porijeklo.

Naša budućnost u velikoj mjeri ovisi i o tome kako ćemo se odnositi prema vlastitoj kulturi. A kultura je i amatersko društvo, i film na velikom svjetskom festivalu, i dom kulture na otoku, i nacionalna institucija. Kultura je otvorenost svijetu, tradicija i suvremena kreativna industrija, ali oduvijek i jedan od plemenitijih načina suprotstavljanja socijalnoj isključenosti naših ljudi.

Poštovane građanke i građani, dragi prijatelji,

našu Republiku ne čine i nikad je neće činiti samo visokoobrazovani, samo kompetitivni, poduzetni, znanstveno ili umjetnički ili sportski nadareni. Hrvatska je domovina nekvalificiranog radnika jednako kao i uglednog akademika. Hrvatska jednako pripada i nezaposlenom tokaru, i prezaposlenom programeru, i potplaćenju radnici na blagajni i menadžerici u javnom ili privatnom poduzeću.

Osnaživanje solidarnosti u društvu, pravednija raspodjela nacionalnog bogatstva i suzbijanje klijentelizma, kulture laži i pohlepe glavni su i najučinkovitiji instrumenti u borbi protiv nejednakosti i daljnjeg klasnog raslojavanja.

Naša Republika treba svakog čovjeka i svaki čovjek u Hrvatskoj mora dobiti priliku da pronade svoj put i svoje mjesto, da dostojanstveno živi od svog poštenog rada.

Ovo je kuća za nas. Za sve nas. Za nas koji smo tu, za generacije koje dolaze, i za one koji će se vratiti svojoj kući.

Hvala vam. Živjeli, živjela Republika Hrvatska!“

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=wk9dBBNk8XI>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 3.

Govor predsjednika Milanovića povodom krize izazvane pandemijom COVID-19, 18. ožujka 2020.

„Poštovane sugrađanke i sugrađani,

potpisao sam danas odluku o proglašenju izmjena Zakona o sustavu civilne zaštite kojima su dane veće ovlasti Nacionalnom stožeru civilne zaštite i očekujem od svih nas u državi da se ozbiljno pridržavamo naputaka i odluka koje Stožer donosi jer u ovoj krizi u kojoj se nalazimo država može i radi za nas određene stvari, radi puno i, po meni, radi dobro.

Međutim, osobna odgovornost svakoga od nas u pridržavanju određenih pravila, o kojima govorimo već danima, činit će razliku između uspjeha i neuspjeha, između duljeg i kraćeg trajanja ove krize. Dobro je što smo od početka krizi pristupili relativno ozbiljno i što ni u

jednom trenutku nismo podlegli nekim niskim, teškim osjećajima, kamoli panici, što je riječ koju uopće ne želim koristiti.

Dva mjeseca nakon što je ova cijela nesretna priča, ova epidemija pa onda i pandemija započela neke stvari znamo bolje, mislim da ih možemo sa sigurnošću utvrditi i dobro je da ih ovdje kao predsjednik Republike ponovim jer to osjećam kao svoju dužnosti i kao svoju obavezu prema građanima. Ovo je bolest koja pogađa i koja fatalno pogađa one starije među nama i one bolesnije, to znamo. Naš zadatak je sada, kada smo toga potpuno svjesni, da učinimo sve, aktivno i pasivno, djelovanjem i izbjegavanjem neozbiljnog djelovanja, da zaštitimo naše majke i očeve, naše babe i didove, none. Jer, to su ljudi koji su nas podizali i brinuli za nas cijele naše živote, to je naša ljudska obaveza.

Hrvatska radi sve ono što rade i druge demokratske, zapadne države. Mi smo demokracija, a u demokraciji neke malo oštrije odluke nije uvijek jednostavno donijeti, naročito kada se suočavate s krizom koja je u nekim svojim elementima nova, a ova kriza je nova. Mi znamo koga ova bolest napada i, ponovit ću, njih prije svega moramo zaštititi. A to ćemo postići tako da se pridržavamo svega onoga što nam govore i savjetuju javne službe i ustanove, svi oni koji teško rade, zdravstveni djelatnici, sestre, liječnici. I povrh toga, da činimo ono što proizlazi iz zdravog razuma, osjećaja ljudske odgovornosti i odgoja, odnosa prema drugim ljudima.

Mi nismo u ratu, jer ratuju ljudi protiv ljudi. Ali, jesmo u izazovu, jesmo u krizi koja će proći – ako imam pravo to reći – kroz koji mjesec. Međutim, posljedice – pogotovo one ekonomske i socijalne – će ostati i pitanje je u kojem trenutku ćemo moći u potpunosti otvoriti granice i funkcionirati na način na koji smo funkcionirali praktički do jučer. Neke stvari se, nažalost, mijenjaju i vjerujem da će ova kriza završiti kao i svaka kriza, s određenom štetom ali i s lekcijama koje ćemo naučiti i biti pametniji sutra kada nas zadesi neka nova kriza.

Moje ustavne ovlasti mi ne dopuštaju da se previše bavim stvarima za koje nisam izravno nadležan i za koje ne snosim izravnu odgovornost, ali moja ljudska i opet politička dužnost obavezuje me da kažem i potvrdim što je dobro od onoga što se čini, a što bi još trebalo učiniti. Gospodarska šteta će biti sigurno značajna, to moramo naprosto shvatiti. Ono što Vlada u ovom trenutku radi privremene su mjere koje ja podržavam. Proračunski i monetarni učinci će nam biti jasniji iz dana u dan, iz tjedna u tjedan. I te mjere će se sigurno mijenjati.

Ohrabruje me na neki način što radimo manje-više sve isto što rade naše susjedne države, članice Europske unije, od kojih su neke najbogatije i najorganiziranije države na svijetu, s najuređenijim sustavima javnog zdravstva, pa se i tamo potkradaju neke stvari koje možemo nazvati greškama. Ovo je prilika da pokažemo da smo zreli ljudi, da smo odgovorni pojedinci i da još jednom zahvalimo svima onima koji skrbe o nama, prije svega zdravstvenim

djelatnicima jer to su ljudi koji u krizi mogu biti zaraženi i nisu tako lako, ako su uopće i nadomjestivi.

Još jedna stvar za kraj. Vidio sam i čuo da se puno priča da se u Hrvatskoj ne provodi dovoljno testiranja, tu nema, to mogu sada reći kao laik, a i kao netko tko to prati, nema jedinstvene prakse. Ovaj sustav za sada u Hrvatskoj pokazuje solidne rezultate, držim da ga se moramo i dalje držati jer to je na kraju u ovoj situaciji i politička odluka. Struka je važna, struka je dala niz dobrih savjeta, ali odluke ovakve vrste na kraju dana donose političari, političarke, narodni zastupnici koje su hrvatski građani izabrali da ih predstavljaju.

I za kraj, drage sugrađanke i sugrađani, da to osjećam završio bih za kraj s porukom – glavu gore, ali kako vidim da je glava ionako gore, da smo odgovorni i optimistični, završit ću s – hvala vam.“

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=3YFgMgKxayE>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 4.

Govor predsjednika Milanovića povodom Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja te 25. obljetnice VRO „Oluja“, 5. kolovoza 2020.

„Svim hrvatskim ljudima, hrvatskim građanima, hrvatskim vojnicima i braniteljima, ratnim zapovjednicima, želim sretan Dan pobjede i domovinske zahvalnosti i Dan hrvatskih branitelja.

Gospodine predsjedniče Sabora, predsjedniče Vlade, generale Gotovina i svi drugi visoki gosti i domaćini,

čast mi je, ali zaista čast, ovo nije fraza, i posebna prilika govoriti na dvadeset i petoj godišnjici od oslobođenja Hrvatske, od velike pobjede. Dvadeset i pet godina je jako dugo razdoblje u formiranju i životu jednog čovjeka. Djeca koja su tada rođena danas su već formirana, manje-više zadana. U dvadeset i pet godina odnosi među državama i odnosi u svijetu se mijenjaju, redefinišu. U ovih dvadeset i pet godina mi smo odmakli daleko. I nismo isto društvo kao što smo bili prije dvadeset i pet godina.

O tome dobro govori i govor predsjednika Vlade koji toplo pozdravljam i vjerujem i nadam se da će se pretočiti u stvarnost, u život i u kulturu srca koja će nas obilježavati kao naciju i kao napredno, otvoreno, građansko, ali i etničko društvo države hrvatskog naroda.

Dvadeset i pet godina je voda duboka i vrijeme je da se u njoj ogledamo i ne nužno da govorimo o zajedništvu jer ono u demokraciji nije uvijek u potpunosti moguće. Ali da budemo

zajedno, da se okupimo, da razgovaramo o stvarima koje nas spajaju i koje nas dijele, koje gledamo različitim pogledom – pogledom nekoga iz velikog grada, nekoga iz malog grada ili pogledom Hrvata ili pogledom Srbina – to nisu nužno uvijek isti pogledi. Bitno je da se razgovara, bitno je da se probleme otvara, stavlja na stol i zato ja ovdje neću ponavljati ono što su rekli i predsjednik Vlade i predsjednik Sabora ili Ante, general Ante Gotovina, zapovjednik naše vojske u ovom području. Puno toga što je rečeno, sve što je rečeno je dobro i ja se s time slažem.

Govorit ću o dvije stvari. Govorit ću o etapama našeg puta do pobjede i govorit ću o nečemu što je na ovim našim prostorima uvijek bio veliki teret, veliki izazov, ali i velika šansa, a to su odnosi Hrvata i Srba.

Jedan veliki državnik je prije puno godina u vrijeme najvećeg rata definirao, opisao put svoje države do pobjede kroz jedan četverfazni diktum. Pa kaže: „U ratu odlučnost, u porazu prkos i otpor, u pobjedi velikodušnost i u miru dobra volja.“ Kako univerzalno i kako primjenjivo i na naš put!

U ratu koji je nametnut, u ratu u kojem su nas napali oružjem koje smo mi i Slovenci plaćali. U ratu koji nismo htjeli jer nitko normalan ga ne želi, bili smo od prvog trenutka zatečeni i suočeni sa situacijom za koju se nitko nije spremao. Oni momci kojima sam jučer imao čast podijeliti odlikovanja u Šimunskoj cesti između Maksimira i zagrebačke Dubrave su devedesete godine u kolovozu došli s plemenitom namjerom da služe svojoj državi. Momci iz Hercegovine, iz okolice Tomislavgrada, moji Vlaji, Dalmatinci, Slavonci, najmanje Zagrepčana, nisu znali što ih čeka. Voljeli su hrvatsku državu i rat se dogodio u treptaju oka. Jako je teško bilo, jako je teško bilo, to govorim i kao čovjek već u nekim godinama i kao državnik s nekakvim iskustvom, znati što je pred tobom, predvidjeti tuđe reakcije, reakcije međunarodne zajednice i graditi Hrvatsku vojsku. To je zadatak koji je rađen punih pet godina i predvodio ga je prvi hrvatski, i još važnije ratni predsjednik, Franjo Tuđman. Posao koji je tada napravljen koji je rađen s ljubavlju i vizijom, ali i posao, organizacija je nešto iz čega bi Hrvatska mogla učiti. Kada bismo se u mnogim javnim poslovima ponašali na takav način, bilo bismo jači kao zemlja.

Ta pobjeda nije pala s neba, ona nije slučajna. Ona je rezultat rada, planiranja, koncentracije i inteligencije, stotina i stotina tisuća ljudi, ali ne milijuna ljudi. Jer svi mi ostali koji u tome nismo sudjelovali smo tim ljudima koji su na tome radili dužni biti zahvalni, dužni biti zahvalni poginulima, ranjenima i njihovim obiteljima. Jer kao u mnogim ratovima, odlučuje i prevagu čini malo dobrih i malo hrabrih ljudi. Drugi gledaju, komentiraju i na kraju ubiru plodove tuđeg rata. Tako je bilo i tako će biti. To je što se tiče rada i odlučnosti.

Taj rat je počeo u stvari porazom i teškim patnjama i mukama, prognanicima i onima koji nisu imali dovoljno vjere i snage izgledao je kao poraz. U porazu prkos i otpor. I za to treba karakter, uspravnost, snaga, vjera, ljudska vjera, religija za onog kome pomaže, a u tome se nalazi najveći broj ljudi i to je zdravo, plemenito i nikada nikoga nije naučilo nečem lošem, nego dobrom. U tom ratu otpor je na početku izgledao kao uzaludan, a kasnije su se već počele vidjeti konture pobjede i uspjeha, kao na svakom velikom putu. I tu fazu Hrvatska je odživjela, ne samo odradila, na jedan moćan i veličanstven način.

I došla je pobjeda, ne sama od sebe. Izvojštili su je, dobili su je, uzeli su je naši hrabri vojnici, njihovi zapovjednici u cijeloj Hrvatskoj. Ovdje u ovoj blizini odakle puše vjetar s Dinare, na lokacijama kao što je Vješćić gora, Antića glavica, gdje su živote ostavljali mladi Varaždinci, Međimurci, Dalmatinci, pripadnici 7. gardijske brigade, 4. Splitske i skoro cijelo vrijeme, mjesecima 126. domobranske sinjske pukovnije koja je tamo praktički živjela.

Pobjeda je postignuta i u toj pobjedi trebali smo biti velikodušniji i organiziraniji nego što smo bili. O tome je nešto govorio i premijer. Nikada srećom nismo potonuli u ponor moralne katastrofe, a to se nekima u povijesti, nekim narodima i nacijama i njihovim vodstvima događalo. Grešaka je bilo, bilo je zločina, bilo je zločina koji su nas kasnije, ne samo da su ljudski, da su kršćanski loši – koštali su nas.

Sve te priče o zajedničkom zločinačkom poduhvatu koji ne trpe detaljniju racionalnu analizu, sve je to posljedica grešaka, nažalost koje smo napravili činjenjem, ali i nečinjenjem u prvim mjesecima nakon veličanstvene pobjede. Velika lekcija za nas, vjerujem ne za neki drugi rat jer ne vjerujem u neki drugi rat. Ali velika lekcija u ljudskom smislu da paziš u svakom trenutku i da ti koncentracija kada su državni poslovi u pitanju nikada ne popušta.

Hrvatska država je kasnije ispravila tu grešku, ali nažalost, jedan teret ostaje. I zato posebno cijenim današnju nazočnost potpredsjednika Vlade i svog nekadašnjeg suradnika u mojoj Vladi prije šest, sedam, osam godina. Jer doći ovdje i slaviti, a ovo je proslava, ovo nije komemoracija, mi se ovdje radujemo i slavimo svoje uspjehe, doći ovdje i pridružiti se Hrvatima u proslavi jednog datuma, to nije matematička linearna jednadžba, to nije nekakav algoritam, to je arhitektura srca i duboko emocionalno pitanje. To nije mala stvar.

U miru, i to je četvrta etapa i četvrti element diktuma, u miru dobra vjera i dobra volja. Mi smo odmakli na svom putu. Europska smo država, sve bolji i bolji smo u javnim poslovima i moramo biti i još bolji i uzeti svaki euro europskog novca, ali svaki. To mora biti cilj. Naravno u svakom ratu, u svakoj operaciji, u svakoj ljudskoj borbi i nastojanju ne može uvijek svaki cilj biti ispunjen, ali te ciljeve treba postavljati visoko.

Dolazim do hrvatsko-srpskih odnosa. Više od stotinu godina, još od početaka faktične, pa i pravne državnosti Srbije i Beograda, ti odnosi su komplicirani, da kažem najblaže. Bila je Jugoslavija koje više nikada neće biti. U početku jedina moguća brana hrvatskom narodu da ostane cijeli u jednoj državi – kako god se ona zvala. Da ne bude raskomadani između Talijana, Mađara, odnosno Budimpešte, Karađorđevića, da budemo svi u jednoj državi jer mi smo i prema Ustavu i prema duhu Ustava i prema slovu Ustava država hrvatskog naroda. Izjalovio se taj napor vrlo brzo. Bilo je tu sukoba, krvoprolića, bilo je ratova, bio je građanski rat '41. do '45., bila je agresija '91. i nakon toga nikako da uđemo u fazu normalnih odnosa. U fazu odnosa u kojima će prevladavati poštovanje, konstruktivnost. Kao da smo i dalje opterećeni stvarima koje su nas morale i koje su posljedica agresije iz devedesetih godina.

Ja znam da ja govorim očima Hrvata i znam da kad kažem da smatram da je veći problem u politici koju Beograd danas vodi, da to nije objektivno i da će to biti tumačeno kao riječi Hrvata i hrvatskog predsjednika koji to radi maltene po službenoj dužnosti. Ali mi smo tu. Naša dobra volja i dobra vjera postoji. Želimo surađivati, želimo raditi, želimo poslovati, želimo znati da kada naši ljudi rade posao u Srbiji i ako dođe do problema da će taj sud biti nepristran kao što će to biti, vjerujem, i hrvatski sud. Naprosto da uđemo u jednu dosadnu dugu konstantu, u jednu novu paradigmu odnosa jer odnosi tih dviju naroda ovdje u ovom dijelu Europe su jako važni. Kada se međusobno natežemo i prepucavamo, na način na koji se to katkad radi, nitko nam ne radi o glavi, drugi nas uopće ne primjećuju. Ti odnosi moraju biti bolji i ja ću sa svoje strane dati sve ono što kao hrvatski predsjednik mogu i smijem dati jer mi je zaštita hrvatskih interesa i hrvatskog ustavno-pravnog poretka – prva. Ali ću dati sve da to bude bolje. Na drugoj strani je da pokuša to isto. Vidim da i predsjednik Vlade i predsjednik Sabora i mnogi drugi u hrvatskoj vlasti i javnom poslu u ovom trenutku razmišljaju, a vjerujem i djeluju, na isti način. Dragi prijatelji, još jednom sretan vam ovaj veliki dan. Ovih dvadeset i pet godina je bilo sjajno putovanje, veliko putovanje, a život je prije svega putovanje. Današnje riječi i današnja atmosfera mi prema riječima jednog velikog hrvatskog pjesnika ponovno budi iskru oka.

Živjela Hrvatska, k'o narod silna, k'o sunce visoka!“

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=c7mWHQ2Niuo>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 5.

Govor Predsjednika Republike na obilježavanju Dana Hrvatske vojske, Dana Hrvatske kopnene vojske i 30. obljetnice ustrojavanja ZNG-a, 27. svibnja 2021.

„Hrvatski vojnici, hrvatski policajci, hrvatski gardisti, hrvatski junaci, poštovani ministri, ali prije svega svi oni koji su prije trideset godina bili u ustroju, koji su bili u Kranjčevićевой ili koji možda nisu bili u Kranjčevićевой jer su već svoj život stavili na kocku i u službu Domovini. Takvih vas ovdje ima dosta i hvala vam što ste došli. I dođite sutra i u Kranjčevićevu, čekamo vas. To je minimum koji vam Hrvatska može dati. I to je važnije i veće od srca, i veće od svih priznanja, odlikovanja i zahvalnica koje ste dobili i koje ćete dobiti. Ovo je vaš dan.

Hrvatska je prošla dug, težak, kompliciran put. Drukčiji smo i posebni smo, mada svaki roditelj voli misliti i govoriti svojoj djeci da su posebna i da su drukčija, a većina su u stvari obična kao skoro svi mi. Mi smo drukčija i posebna zemlja. Mi smo jedina zemlja koja je nakon devedesete godine morala proći kroz rat. Morala u ognju i maču i paklu bitke straha, borbe za vlastiti život, imovinu i obitelj, izboriti ono što je drugima došlo lako. I kada kažem da smo drukčiji, zbog toga smo drukčiji i ta drukčijost se ogleda u tome da smo katkada i neshvaćeni i povrijeđeni, da nas ne razumiju, ali baš nas briga. Mi, a posebno vi, znamo i znate da je naš put bio ispravan, da je bio pravedan i da je to bila nit vodilja. Borba za svoju državu, za svoje povijesno pravo koje imaju svi narodi. Mnogi su ga ostvarili. Većina ih je u zadnjim godinama i zadnjim desetljećima ostvarila na miran i lijep način. Nama nije bilo suđeno. Da nije bilo vas – ništa od toga. Da nije bilo ono malo dobrih i posebnih ljudi koji su se okupili u Kranjčevićевой, ili već bili tamo gdje se gine, ili gdje će se poginuti, ili gdje će se naprosto živjeti u strahu neizvjesnosti da više nećeš vidjeti svoje bliske, svoju majku, oca, brata, sestru, ljubav. Bez vas toga ne bi bilo. I to je u stvari bit današnjeg dana.

Oni koji nisu među nama bili bi danas, naravno, ponosni da vide Hrvatsku. Takva kakva je, a dobra je i naša je. Bili bi sretni da vide Hrvatsku vojsku na vojnoj vježbi s američkim zapovjedništvom i s američkim vojnicima i s zapovjednikom američke vojske za Europu. Možda to zvuči ovako banalno i jednostavno, ali vidjeli bi da je Hrvatska došla tamo gdje su je uvijek željeli vidjeti, a to je svoja, samostalna zemlja zapada, zapadne civilizacije kojoj pripada, uz sve poštovanje i razumijevanje i za one koji to nisu. To je Hrvatska, to je hrvatski cilj, to je hrvatski put i na tom putu mi smo, odnosno, vi ste pobjednici.

Još jednom, hvala vam na svemu. Druge riječi nema, riječi su prazne. Hvala vam na svom onom strahu kroz koji ste prošli i kroz koji su prolazili vaši bližnji, vaše žene, ljubavi, djevojke, majke, očevi, majke prije svega, braća i sestre. Hvala svima onima koji se nisu vratili, pamtit ćemo ih zauvijek. Vama slava, živima slava jer slava nije samo za one koji su pokojni. Neka nam živi naša Hrvatska, neka živi dovijeka i neka bude mirna jer čuva je Hrvatska vojska.

Živjeli!“

Prilog 6.

Govor predsjednika Milanovića povodom Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja te 26. obljetnice VRO „Oluja“, 5. kolovoza 2021.

„Dragi prijatelji, majke, očevi, rodbino palih hrvatskih vitezova, nestalih branitelja, hrvatski vojnici, hrvatski policajci, braćo po oružju čijim zajedničkim djelovanjem je obranjena i oslobođena Hrvatska, svi hrvatski građani, Hrvatice i Hrvati i svi oni koji se tako osjećaju, koji su lojalni ovoj zemlji i koji ju vole – sretan Dan pobjede i domovinske zahvalnosti i Dan hrvatskih branitelja!

Operacija Oluja je jedan od najsmjelijih i najbolje organiziranih pothvata u hrvatskoj povijesti. To nije običan transakcijski posao. Ljudi koji su one zore četvrtog na peti kretali preko Miljevacu, preko platoa – od tamo sam jutros, kao i prije godinu dana dolazio ovamo u Knin – mladi momci u čijim glavama i prsima tko zna što je tada odzvanjalo. Ali sigurno nije spokoj, nego vjerojatno strah, bojazan, ali i nada, vjera u pobjedu. Strah, taj čovjekov prokleti suputnik, ali katkada i mudar savjetnik nije bio jači od njih. U tome nije bilo ničega osim hrabrosti i ljubavi, ne ludosti jer to više nije bila ludost, to je bila hrabrost i dobra organizacija. Često želim da hrvatska država u svojim nastojanjima, ambicijama, radovima, uspjesima i pomutnjama ima tu organizaciju, čvrstu stegu u demokratskom društvu doduše, koji je tada imala Hrvatska vojska.

Tu gore na Vješić gori koja je već na teritoriju Bosne i Hercegovine, na Dinari, tu u tim krajevima i tu prema jugu i svuda okolo Hrvatska vojska je mjesecima pripremala обруč da porazi neprijatelja. Hrvatska vojska 1991. godine nije ni sjena one iz 1995. Ta je nastala radom, uspjehom i rijetkim neuspjesima, nabavkom naoružanja koje, sjetimo se, nije bila baš obična poslovna odluka, nego posao s ruba i one strane ruba međunarodnog prava. Sve je to netko trebao voditi, ali ni tada, 1995. godine Hrvatska vojska nije bila superiorna vojna sila u smislu tehnologije i tehnike kojom je raspolagala, modernim zrakoplovstvom, toga nije bilo. Bilo je više nego 1991., ali opet faktor je bio čovjek. I danas kada se razvijamo i kada kupujemo i nabavljamo, što pozdravljam, srcem i glavom najmoderniju tehniku, opet ništa bez ljudi.

Sjetimo se nekih od tih ljudi, ovdje u ovom kraju, jer danas smo ovdje. Ovo doduše nije jedino bojište, ali je možda najvažnije. Sinovi Dalmacije, Cetinske krajine, Zagore, Bosne i Hercegovine. Njih više tisuća, ali ne puno više od toga, kao i uvijek mali broj pravih ljudi, radili su i stavili na kocku svoje živote. Njihove majke, djevojke, očevi i prijatelji su strepili i oni su napravili nešto što se po načinu pristupa poslu i organizaciji, ponovit ću još jednom, rijetko kada događa u hrvatskoj povijesti. A bio je veliki pritisak i bio je strah. To su naši zapovjednici, profesionalni vojnici, ali i ljudi koji do rata s vojskom nisu imali veze i teško da

bi ikada i imali da ih rat nije zatekao na kućnim ognjištima. To je Ante Gotovina, to je Rahim Ademi, to je Damir Krstičević, to je Ante Kotromanović, to je pokojni zapovjednik Puma Ivan Korade koji više nije među nama. Sve su to ljudi bez kojih ovoga danas ne bi bilo. I naravno, političko vodstvo koje bez vrhunskih vojnika i bez vjere i bez zanosa ne može ništa, ali kad se to dvoje sklopi i kad daje ono što se zove sinergija, a ja to zovem zanos, strast i ljubav. To je bio predsjednik Republike Franjo Tuđman i to su bila dva ključna ratna ministra – Gojko Šušak i Ivan Jarnjak za kojeg mi je žao da ovdje danas nije s nama, Bracek. Ali bit će valjda sljedeće godine. Bez malo dobrih ljudi, ključnih ljudi u ključnim trenucima niti jedan veliki pothvat neće proći i neće uspjeti.

Prošle godine imali smo proslavu gesta. Svjesni, jer nemamo što tajiti niti se čega stidjeti, da je oko rata, u ratu i nakon rata bilo nedopuštenih činova i zločina. Međutim, zločina je bilo na sve strane. Govorimo i trebamo govoriti o svim zločinima. Ja nisam pobornik nauka da je svaka žrtva ista, ne može biti svaka žrtva ista jer na kraju svaka žrtva će biti obezvrijeđena. Svaka ubijena žrtva je već svaka ubijena žrtva. Ubijani su ljudi i hrvatske i srpske nacionalnosti. Ja s gestama ne da nemam problema, nego je cijela moja politička karijera vrlo često bila gesta prema slabijima. A to su ovom slučaju u Hrvatskoj pripadnici manjinske etničke zajednice. Ja pripadam hrvatskoj zajednici i hrvatskoj državi.

Tu preko brda u Promini u Oklaju, to ne treba zaboraviti i to ne zato da bi se to bilo kome nabijalo na nos kao odgovornost, niti zato da postavimo neki balans jer tu balansa nema. To je bol koja toliko preteže na obje strane da ta vaga, ta poluga u sredini prijete da pukne. Tu su ubijani ne 1991. godine, nego 1992., 1993., pa i 1994. na svojim kućnim pragovima babe i didovi, bake i djedovi, ljudi koji su imali neku naivnu vjeru da mogu ostati na svom pragu ili kako to neki kažu ognjištu, međutim ubijeni su. Iznevjereno je temeljno ljudsko povjerenje. Za ta ubojstva skoro da nitko nije odgovarao. Radi se o desecima ljudi i to treba naglasiti i to zaslužuje pijetet. To su sve ljudi, sve građani naše države.

Druga stvar o kojoj ovdje želim nešto reći jer moji prethodnici, odnosno predsjednik Vlade, su govorili o važnim razvojnim pitanjima, kojeg ako nisam pozdravio, pozdravljam sada, jer ne govorim iz skripte. Ja ću jedno sigurnosno. Prošlo je dvadeset i šest godina od rata, iza nas je i jedna teška serija, ne epizoda, odnosa s haškim tribunalom u kojoj smo bili i za neke stvari odgovorni, ali isto tako optuživani za stvari koje veze s mozgom nemaju. Vidimo i dan danas da u susjednim državama, pa i u Bosni i Hercegovini za koju želim vjerovati da je prijateljska jer druge nam nema, zasipaju Hrvatsku optužnicama evo i ovih dana, tjedana, mjeseci, protiv hrvatskih ratnih zapovjednika za neka nedokazana izmišljena djela kolektivne ili zapovjedne odgovornosti od prije dvadeset i šest godina. To nije dobro za međusobne odnose. Hrvatska

država, u ovom slučaju to je totalitet hrvatske države, to nije samo vlada, to su i drugi organi, tome jednostavno treba reći: “Gospodo, taj film nebuta gledali”. Tim ljudima se u Hrvatskoj neće suditi i mi ćemo ih zaštititi pod svaku cijenu. Samo tako i samo na takav način! To su naši ratni zapovjednici. Možemo računati da nas se shvaća ozbiljno. Mi tuđe zaista ne tražimo, ovaj prostor je bio uvijek naseljen najjačima, najtvrdima, tu se teško opstajalo. Sve te bitke, svi ti ratovi su bili u stvari ovdje ratovi za kontrolu prostora, ali ne za kontrolu prostora na kojem se lako i lagodno živjelo. I sad smo tu gdje jesmo. Hrvati, Hrvatice, mala nacija, mala zajednica. Zajednica duha, a ne tla i krvi, zajednica odgoja, svijesti o zajedničkom porijeklu, nekim zajedničkim komponentama i zajedničkom putu u sadašnjost prije svega. A tek onda budućnost.

Krenemo li stalno žaliti nad sobom i smatrati se žrtvom, kukati, ja razumijem motive, da nas nema, da ćemo izumrijeti, nećemo se previše pomaknuti naprijed. Nama izumiranje i nestanak ne prijete! Činjenica da nas je ovdje na ovom prostoru, takav kakav nesretan i težak jest, uopće nastalo i opstalo nekoliko milijuna uglavnom prije sto pedeset godina do danas. I da nas danas ima nešto manje nego prije 20 godina, nije razlog za paniku. Razlog je za kreativnu energiju ovog naroda, koju treba potaknuti prije svega politička vlast. Mi izumrijeti nećemo. Nismo u puno težim okolnostima, a okolnosti nisu nikada bile pogodnije nego danas. Mi smo u Europskoj uniji, ima nas sasvim dovoljno. Moramo se odrediti što su naši nacionalni interesi u smislu populacijske politike. Koliko ćemo ljudi koji žele raditi poslove koje hrvatski ljudi više ne žele ili ne mogu raditi, uvoziti? Kako ćemo se prema njima odnositi i sve to raditi hladne glave. I ponovit ću nešto što govorim relativno često i mislim da me se neće krivo shvatiti – i sebično, kao nacija. Ne zlo, ne pakosno, nego sebično i u vlastitom interesu.

Kao što smo i kao što sam dodijelio i ove godine medalje, vjerujem zadnjem redu ratnih zapovjednika i postrojbi, pa i iz Bosne i Hercegovine, ne zato da napakostim bilo kome s druge strane, nego zato što ti ljudi to zaslužuju. To je naš dug časti. I tu nemam nikakvog autoriteta. Svoju savjest i očekivanje da će hrvatski ljudi to shvatiti. I zato još jednom zahvaljujem od srca, koliko god da je to moje srce, svim onima koji su bili nesebični i tom malom broju pravih ljudi koji su se izložili za Hrvatsku s ograničenim sredstvima u uvjetima polu izolacije, u uvjetima u kojim nam i naši najveći saveznici nisu rekli “idi naprijed”, nego “idi, pa ako se spotaknete vidjet ćemo, ako uspijete vidjet ćemo”. To je bilo daleko od zadanoga. Prema tome, jedini naš saveznik smo mi sami. Nismo autistični, nismo izolirani, mi prepoznajemo prijatelje i saveznike, u tome smo, nadam se, dovoljno promoćudni, ali i iskusni ovih dana, ali ta pobjeda je isključivo i čisto hrvatska pobjeda. Pobjeda hrvatskog oružja, hrvatske organizacije,

hrvatske vjere i zanosa u to da smo u stanju ostvariti svoju državu i da je ta država bolja od onih s kojima smo bili u sukobu.

Njima želim sve najbolje! Nadam se, ali vjerojatno zalud, da ćemo ove godine preskočiti sitne inkriminacije i rekriminacije. Tu smo za suradnju. Od svojih nestalih ne možemo odustati. Ne možemo odustati od potrage za nekoliko tisuća ljudi ili barem dvije tisuće za koje ne znamo gdje su i ne možemo pristati na to da se s njima izjednačuju ljudi koji su navodno nestali i u Hrvatskoj, ali su druge nacionalnosti. To su sve naši građani. To ne radimo iz pakosti, to radimo zato što osim što to osjećamo, nema te vlasti u Hrvatskoj, bilo koje, koja bi na to mogla okrenuti gluho uho i praviti se da to ne postoji. I to je poruka prijateljima ili susjedima iz Beograda. Sve drugo su stvari oko kojih se možemo dogovoriti, možemo i trgovati. Jer trgovina je od najlukavijih i najambicioznijih nacija stvorila bogate nacije, a novac kupuje sigurnost, gradi zidine kao u Dubrovniku, oružje, kulturu, pamet i sve ono drugo što razlikuje civilizaciju od barbarstva.

Dragi prijatelji, u spomen na sve pale, na sve slavne žive i nežive hrvatske zapovjednike. One koji su dali sve onda kada mnogi nisu znali što bi i kako bi. Veliko im hvala! Živjeli oni, živjela naša Domovina Republika Hrvatska!

Hvala vam.“

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=-RXaZAx08E>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 7.

Govor Predsjednika Republike na svečanosti otvaranja Pelješkog mosta, 26. srpnja 2022.

„Hrvatski građani, Hrvatice i Hrvati!

Mostovi su, na prvom mjestu, djela konkretnih ljudi. Talent, znanje, trud i hrabrost projektanata i graditelja najzaslužniji su za ljepotu koja će večeras bljesnuti pred našim očima u svom punom sjaju. I na tome im veliko hvala!

Ni jedan most, međutim, nije plod samo arhitektonske vizije i radničkog umijeća. Most je, također, spoj nezadržive ljudske težnje da se unaprijedi život, da se svlada prepreka, i sposobnosti uprave da nađe novac i organizira radove.

Čestitamsvima koji su na bilo koji način doprinijeli koliko su mogli u svoje vrijeme da se ostvari ova naša plemenita, prije svega plemenita, težnja!

Pelješki most zauvijek će ostati monumentalni podsjetnik na odvažnost jednog naraštaja hrvatskih ljudi da dosegne dugo žuđenu obalu slobode. Tog dara „u kom sva blaga višnji

Bog nam je d'o'. U dosezanju i zaokruživanju ključnih hrvatskih nacionalnih ciljeva najbolji među nama dali su svoje živote, svoje zdravlje, svoje snove.

Ovaj most ne bi bio moguć da mali broj pravih ljudi prije 30 godina nije obranio Dubrovnik i oslobodio jug Hrvatske. Jedna od simboličkih funkcija ove impresivne građevine jest u tome da nikada ne zaboravimo te ljude i njihovu žrtvu.

Ne smijemo biti zarobljenici ratne prošlosti, no bili bismo nedostojni ako bismo ikad zatajili taj svoj dug časti i dug srca.

Pelješki most podignut je u interesu Hrvatske i njezinih ljudi, ali nikome i nikad u inat. Nikome na štetu. Naročito ne u inat Bosni i Hercegovini ili na štetu Bosne i Hercegovine.

Tako bismo razmišljali sve da Bosna i Hercegovina i nije domovina i hrvatskog naroda, domovina naše braće i sestara bez čijeg ratnog doprinosa, također, ne bismo večeras na ovome mjestu bili i ponosili se ovim postignućem.

Ovaj je most na dobrobit svih ljudi, neovisno o naciji, vjeri, državljanstvu, socijalnom statusu, porijeklu, uvjerenjima. Most građen sa suprotnim motivima popustio bi kad-tad pod teretom vlastite besmislenosti.

Vjerujem da su pred nama godine u kojima ćemo, kao nacija, ojačati svoju samosvijest. To nikako ne znači zatvaranje u sebe. Na to nemamo pravo i tako nećemo opstati. Nikako bijeg od realnosti i samokritike. To znači razvijanje svijesti o tome da je naša zemlja, u krajnjoj liniji, potrebna prije svega nama, samo nama i nikome drugom.

Vjerujem da nam slijede godine u kojima ćemo se bez kompleksa i osjećaja manje vrijednosti boriti za sve ono što nam je važno. Nikad nam ništa nije poklonjeno. Nikad nam nitko neće ništa pokloniti. Pelješki most jest najvećim dijelom financiran novcem Europske unije, ali to je, zapravo, naš novac koji smo skupo platili.

Dragi građani, dragi prijatelji! Ususret neizvjesnoj jeseni i globalno neizvjesnim vremenima, držimo se zajedno! Budimo pri ruci jedni drugima!

Nikad nećemo misliti isto o svim stvarima. I ne trebamo. Ne bi ni valjalo. Sva razilaženja, međutim, ne smiju nas ni na tren odvratiti od služenja općem dobru i hrvatskim nacionalnim interesima.

Ni jednog svog čovjeka ne smijemo ostaviti na vjetrometini. Vjera da u teškim trenucima nećemo biti prepušteni sami sebi i da ćemo se boriti jedni za druge – to bi nas, kao sugrađane i kao naciju, trebalo povezivati jednako čvrsto kao što će Pelješki most povezivati hrvatski teritorij.

„Tu je tvoja zemlja, tu sagradi dom, tu je stari temelj, tu na kršu tom“.

S tom vjerom: Živjeli! Živjela Republika Hrvatska!“

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=tooLI2FxttA>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 8.

Govor predsjednika Republike i vrhovnog zapovjednika Oružanih snaga Republike Hrvatske Zorana Milanovića na svečanom prijemu za ratne zapovjednike povodom obilježavanja Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja te 27. obljetnice VRO Oluja, 4. kolovoza 2022.

„Dame i gospodo, hrvatski zapovjednici, dragi gosti, nakon skoro 30 godina, naša zemlja se polako sljubljuje i rukuje sa svojom novijom prošlošću. Veliki događaji, a oslobođenje Knina i hrvatska pobjeda devedesetih godina su jedan od najvećih događaja u hrvatskoj povijesti, mnoge ljudi u tom trenutku kada se dogode ostave zbunjenima, ne ravnodušnima i stvari se tumače svakako.

Bilo je u ovih nepunih 30 godina puno isprika, puno „ali“, puno „nismo znali“, „nismo htjeli“, „krivo smo napravili“. Prošlo je dovoljno vremena da s neakvim odmakom, koji predstavlja skoro jedan cijeli ili značajan dio ljudskog radnog vijeka, kažemo da je bilo vrlo malo loših stvari i jako puno dobrih stvari i dovoljno veličanstvenih stvari. U tome su sudjelovali mnogi od vas ovdje, danas ljudi u zrelim godinama, ali ljudi u snazi.

Ovo druženje je počelo prije točno deset godina na Kninskoj tvrđavi kada je u proljeće 2012. godine tadašnji ministar obrane, jedan od zapovjednika Hrvatske vojske koja je ovdje pobjeđivala i ušla u Knin, Ante Kotromanović rekao da bi bilo dobro da se nakon skoro dvadeset godina održi druženje, prijem za ratne zapovjednike iz „Oluje“ u domaćinstvu Predsjednika Republike i premijera. To je bilo prije deset godina i meni je drago vidjeti da je taj običaj uhvatio čvrsto korijenje. Da će i sljedećih godina ova jedinstvena generacija ljudi i hrvatskih vojnika, ratnih vitezova i heroja ostati generacija koja će biti zapamćena.

Ljudi umiru dva puta. Prvi puta kada umru, a drugi puta kada ih se zaboravi. Ova generacija, vaša generacija hrvatskih vojnika i zapovjednika imat će tu čast da živi dulje od ostalih. Jedan od najvećih čovjekovih strahova, ako ne i najdublji i jedini strah, je strah od prolaznosti. I zato, sve ovo što se radi i što će se raditi i sljedećih godina je otpor zaboravu, otpor relativiziranju, otpor izjednačavanju i borba za činjenice i za istinu. O tome ćemo ovih dana opet, kao i proteklih godina, govoriti i trebamo govoriti i danas na ovom mjestu i sutra na proslavi i obilježavanju Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja i na Sinjskoj alci. Jer, očito moramo o tome govoriti.

Hrvatska je bila od prvog dana u jako teškoj poziciji. Ovo ne govorim radi ovdje prisutnog auditorija, svi ovdje prisutni to jako dobro znaju i u tome su osobno sudjelovali. Nekih koji su u tome sudjelovali ovdje danas nema, ili su poginuli u ratu ili su umrli nakon rata. Hrvatskoj ništa nije poklonjeno. To svaki narod i vodstvo svakog naroda i svake nacije voli vjerovati, voli misliti i još više voli reći: „Nitko nam ništa nije poklonio.“ Hrvatskoj od 1991. do danas nitko ništa nije poklonio i sve je plaćeno po barem dvostrukoj cijeni s kamatama, sa zelenaškim kamatama povijesti i od toga se još uvijek oporavljamo.

I nismo zbog toga frustrirani i nezadovoljni, bijesni, ne mrzimo nikoga, zaista ne, ali neke stvari moramo reći i moramo ih podcrtati: da, naša zemlja je bila ili na pragu sankcija, svaki dan je bilo samo što nisu tu, ili pod embargom. Ljudi koji su oslobađali ovaj prostor mjesecima, jer kninska bitka je bila kulminacija jednog velikog sjajnog posla, ti ljudi su imali streljiva ne za pet mjeseci, nego za nekoliko dana ili za dva tjedna i morali su biti brzi i učinkoviti. Nitko ih otvoreno nije podržavao i nitko im otvoreno nije pomagao. Jako težak i visok zadatak za jednu malu zemlju, za Hrvatsku.

Hrvatska je strahovala od sankcija, svaki njezin potez se gledao skeptično, drukčije nego što se to gledalo druge. Ovo kad govorim vjerujem da ne zvučim kao frustrirani predsjednik jedne male frustrirane zemlje, nego upravo suprotno – kao zdravorazumski lider jedne samosvjesne, formulirane i konačno povijesno definirane zemlje. Naš put je bio pravedan. Ispravan. Uloga naše vojske i naše braće iz Bosne i Hercegovine u ratu u BiH je bila velika. Nitko za to nije rekao niti hvala.

Sumnjičilo nas se cijelo vrijeme da smo Bosnu i Hercegovinu htjeli raskomadati – to nije istina. Bihać ne bi nikada bio deblokiran da nije bilo Hrvatske vojske. Bosanski Srbi, koji su bili neprijatelji u ratu, ne bi nikada položili oružje i bili dovedeni za pregovarački stol u Daytonu da prihvate ono što je već prije toga bilo napisano, da ih Hrvatska vojska nije slomila u zadnjoj operaciji u desetom mjesecu 1995. godine. Hrvatski borci iz Hrvatske i iz Bosne i Hercegovine temeljem validnih aranžmana i ugovora međunarodnog prava i to na tuđi nagovor i zagovor, Sjedinjenih Američkih Država.

Skoro 30 godina kasnije mi se i dalje moramo objašnjavati i ispričavati, „nismo htjeli“, „nismo znali“, „oprostite ako smo nešto pogazili“ – ne, draga gospodo. Naš put je bio ispravan, bio je civiliziran i kao u svakom ratu, bio je krvav i zato na tome vam hvala, hvala onima koji su ovdje, hvala onima koji nisu ovdje, hvala svima koji su došli. Ovo moramo ponavljati i stalno naglašavati – spremni na raspravu, spremni na drugo mišljenje – da bi naša djeca, naše kćeri i sinovi znali da su pripadnici jedne civilizirane, moderne europske zajednice koja je svoj put i sve ono što je stekla sama platila jako skupo.

I da je država ne samo simbolika i duboka emocija, nego i instrument za zadovoljenje i ispunjenje nacionalnih interesa, materijalnih, stvarnih, tvrdih, čvrstih, političkih u Hrvatskoj, da i u Bosni i Hercegovini. I tome služi hrvatska država. Ovoga puta mirnim, miroljubivim i krajnje civiliziranim sredstvima, ali snagom argumenata, volje i jasnoće.

Hrvatska 1995. godine nije imala izbora. Hrvatska nikoga nije prognala odavde, Hrvatska to nije željela ili barem ja s punim uvjerenjem govorim da to velika većina ljudi nije željela, ali Hrvatska nije imala izbora. Hrvatskoj se nudio mirovni sporazum, aranžman o uređenju Hrvatske poznatiji kao „Z-4“ koji je za Hrvatsku bio nepovoljan, puno nepovoljniji nego sporazum iz Minska za Ukrajinu. Hrvatska ga je bila spremna potpisati, tadašnje vodstvo ga je bilo spremno potpisati, predsjednik Tuđman protiv svih svojih boljih životnih iskustava ga je bio spreman potpisati da se izbjegne krvoproliće i jedna smrt s naše, pa i s protivničke strane. Protivnik nije htio. I to naša djeca moraju znati i ponavljati, ne kao dogmu, nego kao nešto što se može raspravljati i gdje se može čuti i drukčije mišljenje, ali dvadeset i sedam godina kasnije kao netko tko je sve te godine proveo kao zreo čovjek, ja drugu istinu ne vidim. To je jedino što vidim i dalje ću imati otvorene oči i biti otvoren i za drukčije mišljenje i za kritiku i za drugu stranu. Ali ovako, što se nas tiče, stvari stoje.

Pjesnik kaže „Nek’ ne dođe nitko do prijatelj drag!“, ja kažem svatko je dobrodošao u Hrvatsku, svatko tko je spreman živjeti po civiliziranim pravilima modernoga svijeta. Mi imamo modernu vojsku, zadatak te vojske je prije svega, na prvom, drugom i trećem mjestu zaštita hrvatske države, njezine cjelovitosti, neovisnosti i suvereniteta. Triju komponenti koje čine državu, a to su teritorij, njezin narod, odnosno stanovništvo, građani, svi oni koji ovdje trenutno žive i to je na kraju krajeva njezina demokratski izabrana vlast. To sveto trojstvo je dužnost naše vojske. Sva ostala partnerstva, savezništva i lojalnosti nisu tu da se gurnu pod tepih, ali nemaju jednaku snagu prema našem Ustavu, prema našoj povijesti i prema našim temeljnim instinktima. Ti instinkti, ljudski instinkti vodili su one najhrabrije i najmalobrojnije među nama i među vama, taj mali broj pravih ljudi bez kojih ove pobjede ne bi bilo i današnje Hrvatske koja je dobra, jaka, ali može biti bolja, jača, samosvjesnija i drskija ako treba u obrani svojih interesa.

Živjeli, živjela naša Domovina i Domovini vjerni!“

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=JdNdnWUGa9w>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 9.

Govor predsjednika Republike i vrhovnog zapovjednika Oružanih snaga Zorana Milanovića na svečanom prijemu za ratne zapovjednike povodom obilježavanja Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja te 28. obljetnice VRO Oluja, 4. kolovoza 2023.

„Dame i gospodo, hrvatski zapovjednici, dragi gosti,

Jedan veliki europski skladatelj je jednom prilikom rekao rečenicu koja se ponavlja cijelo vrijeme i ne preispituje se. Kaže da tradicija jest i da se sastoji u prenošenju plamena i vatre, a ne u štovanju pepela. Zvuči dobro kroz sve misli koje kategorički primamo bez da ih provjeravamo, međutim, na drugi pogled i nije baš tako. Pepeo treba štovati, ovdje smo da štujemo pepeo onih najboljih među nama i među vama koji su za Hrvatsku dali život i kojima je oduzet život nekoga tko je njima bio blizak. Naravno, tradicija je i prenošenje plamena, plamena vatre, ali bez pepela vatra je sterilna, nikakva, običan kemijski proces.

Ljudsko biće i ljudsko društvo su temeljeni na tradiciji. Da se sutra svi probudimo bez znanja i spoznaja svojih prethodnika ne bismo znali kruh ispeći. Sve se prenosi, tako i znanje i spoznaje o istini o Domovinskom ratu. Znam da to nakon svih ovih godina zvuči pomalo dosadno, ali s obzirom da smo stalno svjedoci pokušaja ponovne kreacije, odnosno scenarijske izrade onoga što se stvarno događalo, to treba ponavljati i biti uporan i dosadan sam sebi. Stvari su bile vrlo jednostavne, ali nimalo banalne, bile su veličanstvene, a opet ljudski tužne i obične. Hrvatsku je izvuklo, svi mi znamo, i '91, '93 i '95 mali broj dobrih ljudi. Malo dobrih ljudi koji su bili udarna šaka, koji su probili neprijateljske položaje, koji su na tome uporno i inteligentno radili, čuvali ljudske živote jer svaki život je dragocjen posebno u maloj naciji i maloj zajednici i narodu kao što smo mi.

Nije bilo puno vremena, nije bilo puno streljiva, nije bilo puno opreme i naši saveznici i prijatelji – koje vrlo često nekritički prosuđujemo – nisu nam bili od velike pomoći. Hrvatska i njezino vodstvo s tadašnjim predsjednikom Tuđmanom do zadnjeg trenutka nisu u stvari znali na čemu su. Znali su samo da nemaju puno vremena da ostvare ono što su naumili ostvariti i što je bilo njihovo prirodno pravo i obaveza. Neprijatelj je poražen, puno ljudi je nakon toga otišlo iz Hrvatske i to nije dobro i to nije lijepo, to je tužno jer to su grozne ljudske priče. I o tome smo govorili i govorio sam kroz cijelu svoju političku i javnu karijeru, moji stavovi su tu poznati. Međutim, neka mi netko pokaže drugu zajednicu, drugo društvo, drugu državu u kojoj se nakon takve nevolje narod, odnosno zajednica, koja je bila protivnička, počela vraćati, pa i u naš hrvatski grad Knin. To se jedino u Hrvatskoj dogodilo. Zašto? Zato što to elementarno ljudsko i društveno povjerenje ipak nije uništeno do kraja, zato što znaju da

se vraćaju u zemlju koja ima snage, srca, perspektive i koja živi za sutra, ali se sjeća i svog pepela i prenosi tradiciju i vatru i plamen slobode i hrabrosti.

Hrvatska vojska je omogućila i mir u Bosni i Hercegovini, to treba ponavljat svaki tjedan, što je moguće manje ostrašćeno, ali opet nikada bez strasti. Govori se često kako je Hrvatska vojska spasila Bihać od sudbine Srebrenice. Možda, mada Bihać je prevelik grad i teško je da bi se onakva katastrofa, onakav pokolj sa elementima genocida, mogao ponoviti u Bihaću. Bosnu i Hercegovinu, odnosno tadašnju vojsku bosanskih Srba Ratka Mladića i Karadžića, nisu porazili savezničkih bombarderi. Tjednima su ih zasipali, neprijatelj se nije predavao. Ključni potezi, ključni udarci zadani su od strane Hrvatske vojske, brigada HV-a, gardijskih brigada HV-a, nekih domobranskih brigada, kao i gardijskih brigada Hrvatskog vijeća obrane, koje sam prije tri godine ovdje imao čast i sreću odlikovati najvišim hrvatskim državnim odlikovanjima.

Prošlo je 28 godina i netko bi rekao – sve vas je manje. Međutim, još uvijek vas ima puno i to je super. Vjerujem da će i sljedeće godine taj broj biti barem isti kao ove godine i da će svi oni koji to požele doći ili ako ih već obaveze spriječe da će svi biti živi i zdravi, da generacije i dalje žive i rade. Neki završavaju svoj životni radni vijek, ali sigurno neće prestati doprinositi svojoj zemlji i zajednici kojoj su dali ono najviše što je u tom trenutku bilo moguće. Hrvatska je 1991. godine krenula putem kojim nijedna europska država, na njihovu sreću, nije morala krenuti i do danas – uz iznimku Ukrajine zadnje dvije godine – nijedna i nije. Što je rat, što je gubitak, kako to izgleda na pragu najveće realizacije nakon pada jednopartijskog režima i dolaska demokracije i velikih očekivanja koja su kreirana u narodu, kako to izgleda kada se sve okrene naopako, naglavce, i kada se mora kretati ispočetka, to znaju samo hrvatski ljudi. Svaka majka i svaki otac će rado reći da je njihovo dijete, njihova kćer ili sin, jedinstveno ili posebno. Za to nema jasnih mjerila. Ali, kada govorimo o sudbinama naroda i političkih zajednica i političkih nacija – a Hrvati su politička nacija i sljedbenici jednog dugog državnog prava – onda možemo govoriti o posebnosti. Eto to je ta posebnost koju Hrvatska ima, a drugi nemaju.

Bismo li se mijenjali s drugima? Vjerojatno ne bismo. To je naš put, on je bio ispravan, pravedan, on nije bio lišen pogrešaka kao što ni jedan ljudski put nije lišen pogrešaka, ali iz njih se učilo i tako se došlo do pobjede. Još jednom slava i duboko poštovanje i vječno sjećanje onima koji su nosili plamen slobode, koji su u njemu izgorjeli, njihovim obiteljima i onima koji su živi i koji taj plamen prenose. Domovini vjerni!“

Prilog 10.

Govor predsjednika Republike Zorana Milanovića na 308. Sinjskoj alci, 6. kolovoza 2023.

„Alkaru Zorica, sine glasovite alkarske obitelji Zorica iz Hrvaca, čestitam! Pronesi trobojnicu ponosno, kao što je vojvoda rekao, ulicama Sinja i svojih Hrvaca i sretno dogodine tebi i ostalim alkarima – našim vitezovima!

Slavodobitniče, vitezovi, Sinjanke i Sinjani,

u ove dane svake godine, stoljećima u kojima smo mi samo jedan treptaj oka, ponavljamo iste ili slične stvari. Vremena se mijenjaju, godine prolaze, režimi se mijenjaju. Ono što je zajedničko na ovom prostoru jest to da je tu nastala hrvatska država, hrvatska državnost, pojam hrvatstva u onim kasnim vjekovima prvog milenija. I to u okolici Splita – a ne u velikim gradovima u koje nismo imali pristupa ni mi ni naši preci – kao i u Bijačima, u Planom, u Kaštelima, u Polju, u Muću, a ne na zavojima i okukama velikih rijeka kao što je nastala Budimpešta, kao što je Prag, kao što je Varšava, kao što je Kijev. Ne na velikim morima, nego u prostorima – i to nas čini jedinstvenima, to nas čini posebnim i u dobrom ali i u onom tragičnom smislu – gdje većina ljudi nije htjela živjeti i gdje većina ljudi nije znala živjeti. Tamo u prostorima koji su svi htjeli kontrolirati.

Sinjska Alka i pobjeda nad osmanskim vojskom 1715. godine u povijesti sukoba Europe i osmanlija, kršćanstva i islama – jer, nažalost, na to se to svodilo i tako je bilo – može se svesti i na veće bitke. Bilo je većih bitaka. 1715. godine tursko odnosno Osmansko carstvo je u silaznoj putanji. Ali, bitka u Sinju je toliko simbolična i posebna i toliko u svojoj općenitosti i detaljima govori o nama, našim poslovima sa svijetom i našoj ulozi u tom svijetu. Hrvati, narod ovog prostora tek se 1715. godine pravo okučio u ovom kraju koji je godinama bio prazan. 150 godina, za vrijeme vlasti Otomanskog carstva, ovdje je živjelo malo ljudi. Tek 1687. pa na dalje dolaze ovdje rijeke ljudi iz Rame, Duvna i duvanjskog polja, mostarskog blata i Livna. Naseljavaju se ovdje kao šticeci, vojnici kršćanske sile – Venecijanske Republike, presvijetle Venecijanske Republike, vladarice mora. U toj priči naš zadatak, zadatak naših predaka je bio da pod njihovom komandom čuvamo more u ime trgovine, uglavnom za njihovu korist. To je bila strana na kojoj smo tada bili mi, ali to nije bila pravo naša strana. Druga strana bilo je već jedno ocvalo, odlazeće carstvo koje je ovim prostorima silom, snagom, diplomacijom i svim trikovima vladanja, ali i uvjerljivosti, dominiralo i njegovo vrijeme je prošlo.

Ta uloga Hrvata kao onih koji su upregnuti u interese drugih je nešto što nas je pratilo kroz povijest. I naši gradovi i naše kule i tvrđave – ovdje u okolici Sinja, i Prozor iznad Vrlike koji je gradio Hrvatinić, i kule Nelepića iznad Potravljja, Travnik ili kula Kotromanića – sve je to bilo radi kontrole prostora, prostora s kojim konačno hrvatski narod i hrvatska država počinju

ozbiljno gospodariti zadnjih stotinu godina, a pravo i stvarno u svojoj punini zadnjih 20-ak godina nakon pobjede koju je donijela Hrvatska vojska – hrabri ljudi kojih je bilo malo. Bilo ih je malo 1991. godine kada su pod oružje stali oni koji su se to usudili i koji su branili Hrvatsku, to je bio mali broj dobrih ljudi. Oružje se nabavljalo u nemogućim uvjetima, nabavljali su ga za Hrvatsku ljudi koji su time izlagali svoj život. Jedan od njih je danas sa nama ovdje, zove se Anton Kikaš, ima 86 godina i po prvi puta je ovdje na Alci. Pozdravite ga. To što je radio on i još nekoliko njih – po hrabrosti, odvažnosti i drskosti koja je tipična i tako prirodna narodu ovog kraja – bila je rijetkost.

Za kraj, simbolika Marije i marijanstva za onoga tko pripada kršćanskoj kulturi – a zato se ne mora biti religiozan i aktivni vjernik – nešto je što stalno treba osvješćivati i ponavljati. Nije se slučajno Marija ukazala na tvrđavi i nije se ukazala braniteljima nego osvajačima. Kada su je ugledali Turci – a ti Turci su bili većinom ljudi našeg roda, porijekla i genetike iz Bosne, ljudi slavenskog jezika, ali islamske vjere – prepali su se i zaledili. Marija je jedina žena koju Kuran i spominje i navodi, koliko znam nema druge. Njezina simbolika i važnost, čak i u Kuranu, jedinstvena je i jedina. Zato nije slučajno što se upravo Marija u toj priči ukazala osvajačima kao opomena, ali i kao slutnja nekakvog mosta, spajanja, mogućeg zajedništva do kojeg se, nažalost, teško dolazi. Ta Gospa sinjska tek tada postaje čudotvorna zaštitnica. Prije toga ona je bila samo svetica posebne vrste. Ona je bila ikona, ali ne više od toga. S tim u mislima i sa sviješću o tome što to znači za nas, za naš identitet, za našu povijest i kako je taj put bio dug – od onih koji su služili tuđim interesima iz nužde, do onih koji su opet iz nužde branili svoje interese, interese svoje djedovine, svojih predaka, svog naroda – te njima u čast, njima u slavu da se nikad ne zaborave, da naša zahvalnost prema njima bude stalna i neovisna o političkom naginjanju ili orijentaciji bilo koga, još jednom od srca čestitam alkarima, čestitam slavodobitniku i pobjedniku i narodu ovog prekrasnog kraja. Živjeli, živjela Hrvatska, živjela Alka.“

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=uPpmDu6QWlw>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 11.

Datum: 2. studenoga 2021.

Vrijeme gledanja: 2:28 – 3:17

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=AVDnqdk5cH8>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 12.

Datum: 20. travnja 2022.

Vrijeme gledanja: 0:33 – 1:30

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=WXeJNT51wPc>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 13.

Datum: 20. travnja 2022.

Vrijeme gledanja: 1:39 – 1:56

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=WXeJNT51wPc>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 14.

Datum: 5. svibnja 2022.

Kontekst: Odgovor Predsjednika na pitanje o ministru Banožiću.

Vrijeme gledanja: 0:10 – 0:17

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=x5IjOHw7a4M>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 15.

Datum: 6. svibnja 2022.

Vrijeme gledanja: 0:00 – 1:17

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=bWenHt6kFEs>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 16.

Datum: 8. lipnja 2022.

Vrijeme gledanja: 0:00 – 1:00

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=NqJAFV26loE>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 17.

Datum: 12. siječnja 2023.

Vrijeme gledanja: 0:42 – 0:52

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=enIgp6Tw-dQ>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 18.

Datum: 24. veljače 2023.

Vrijeme gledanja: 0:06 – 0:20

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=-6ywTHm22bk>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 19.

Datum: 24. veljače 2023.

Vrijeme gledanja: 1:10 – 2:04

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=-6ywTHm22bk>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Prilog 20.

Datum: 31. svibnja 2023.

Vrijeme gledanja: 0:05 – 0:25

Poveznica: <https://www.youtube.com/watch?v=zCImj9V8yeo>

(Zadnji put pristupljeno: 7. rujna 2023.)

Popis slika:

- Slika 1. *Dlanovi položeni na govornicu*
- Slika 2. *Držanje ruba govornice dlanovima*
- Slika 3. *Dlan na govornici, dlan na rubu govornice*
- Slika 4. *Podignuti kažiprst*
- Slika 5. *Kažiprsti usmjereni prema sugovornicima*
- Slika 6. *Dlanovi okrenuti prema govorniku*
- Slika 7. *Dlanovi okrenuti prema sugovornicima*
- Slika 8. *Pokazivanje kažiprstima publici*
- Slika 9. *Dlanovi spojeni prstima*
- Slika 10. *Facijalna ekspresija Zorana Milanovića*
- Slika 11. *Izraz gađenja*
- Slika 12. *Izraz neslaganja*
- Slika 13. *Izraz čuđenja*
- Slika 14. *Izraz čuđenja uz govor*
- Slika 15. *Naglašavanje bitnoga*
- Slika 16. *Agresivno isticanje bitnoga*
- Slika 17. *(Pod)smijeh*
- Slika 18. *Ponosan osmijeh*
- Slika 19. *Položaj tijela tijekom govora*
- Slika 20. *Položaj tijela govornika*